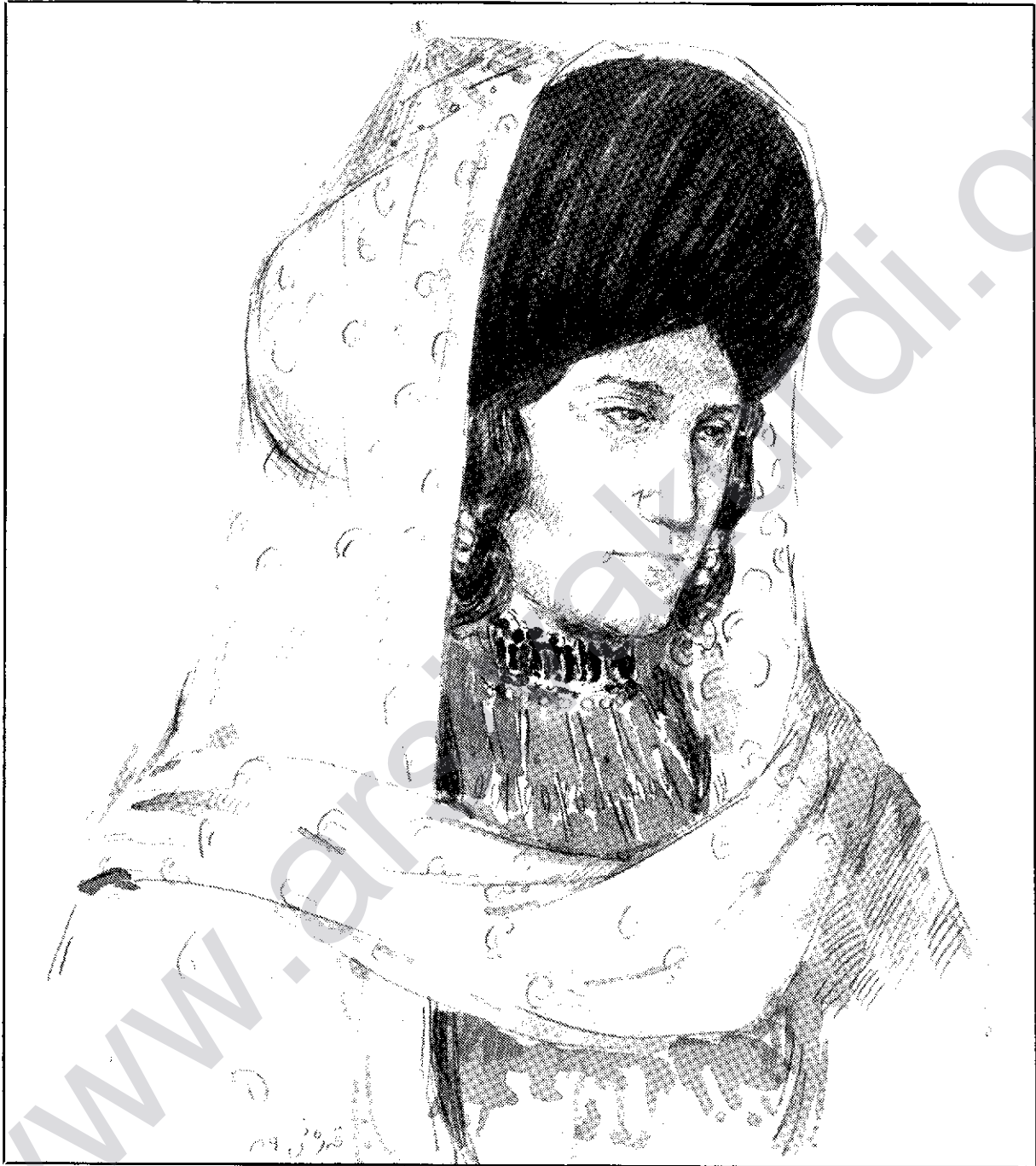

SVENSK-KURDISK

JOURNAL

Nr 15-16 Sommaren 1989 Årg 5 Pris 30:-

Mastura

- poet och historiker -

Omslag: Mastura
Teckning av Karani Jamil

Innehåll

Ledare: Att se sig själv med andras ögon	3
Mastura - kurdisk kvinnlig poet och historiker -, av E I Vasiljeva	5
Två dikter, av Kamaran Mukri	10
Kvinnans ställning i det kurdiska samhället, av Fadil Ahmad	12
Intervju med Ragnhild Pohanka	18
Kurdiska daghemmet i Tensta fyller fem år, av Ulf Lundkvist	20
Vad händer sedan? novell av Hero Goran	22
Mänskliga rättigheter i Kurdistan - internationell konferens i Bremen	24
Böcker och Tidningar	28
Kurderna och massmedia, av Mirella Galletti	34

Svensk-Kurdisk Journal
Utkommer med 4 nr/år

Utgiven av:
Kulturföreningen Sverige-Kurdistan

Ansvarig utgivare:

Rolf Hansson

Chefredaktör:

Ferhad Shakely

Redaktionssekreterare:

Christian Råbergh

Redaktion:

Bakhtiar Amin (Paris)

Margareta Nordin-Brage

Bengt Nordling

Tel: 08-660 27 51

Adress: Box 615, S-191 26

Sollentuna

Postgiro: 486 39 33-0

Lösnummer: 20;-

Prenumeration:

4 nr 65, myndigheter och

institutioner 70 kr, insättes på

postgiro nr 486 39 33-0

ISSN: 0283 - 5339

Författares Bokmaskin

Stockholm, 1989

Kulturföreningen Sverige-Kurdistan är en partipolitiskt och religiöst obunden, ideell förening som verkar för att bevara och stödja den kurdiska kulturen samt för ömsesidig förståelse mellan kurder och svenskar. Ansvar för innehållet i de signerade artiklarna - vilket inte nödvändigtvis behöver representera redaktionens uppfattning - ligger hos artikelskrivarna själva, med undantag av ledaren som är ett officiellt uttryck för idéerna bakom tidskriften och den förening den företräder.

Att se sig själv med andras ögon

Texter om och av kurdiska kvinnor och en artikel om kvinnans ställning i det kurdiska samhället präglar detta nummer av Svensk-Kurdisk Journal. Detta är ovanligt i kurdiska tidningar, där kvinnor vanligen inte existerar annat än som anonyma massor av flyktingar, eller offer för de härskande regimernas krig. Endast i bilderna från Kurdistan ser vi också ibland andra sidor av den kurdiska kvinnans liv: barnaskötsel, brödbakning, klädtvätt och arbete på åkern, eller ett liv i stadens trånga gränder.

Hur ser då det egentliga livet ut bakom dessa bilder? Vilka ideer, normer och materiella villkor påverkar den kurdiska kvinnans situation? Det kan man som nordbo i regel bara gissa sig till.

Vi ser att kvinnorna på landsbygden bär färgglada kjolar och ofta har en schal på huvudet. Bara på bilderna från städerna bär kvinnorna ibland islamisk dräkt, men utan slöja. Vi ser kvinnor som arbetar tillsammans med män på åkern, och vi ser kvinnor som deltar i de traditionella danserna tillsammans med män.

Dessa ytliga observationer bekräftar den utbredda uppfattningen att de kurdiska kvinnorna har en friare ställning än sina systrar i de andra islamiska samhällena i Mellersta Östern. Som argument för detta framhålls ofta det sällsynta bruket av slöja och frånvaron av könsåtskillnad.

I artikeln "Kvinnans ställning i det kurdiska samhället" ser Fadil Ahmad dessa drag som rester från den tid då kurderna levde som nomader. Med stöd av gamla kurdiska folkepos antyder han att kvinnorna vid den tiden kanske inte bara var likställda med männen, utan också att de hade en högre position än mannen och att de hade en större sexuell frihet. I dagens Kurdistan förefaller det som de olika samhällstyperna kunnat bevara drag från denna tid i olika hög grad: nomadsamhällena (halvnomaderna) och de icke-islamiska samhällena (t ex Yeziderna) bättre än den bofasta landsbygdsbefolkningen, och de senare återigen bättre än befolkningen i städerna.

Fadil Ahmad förklarar utvecklingen från kvinnomakt till förtryck av kvinnan med de materiella förändringar som nya produktionssätt medfört; han ser således inte ideologin (islam) som den kraft som förändrat systemet (till patriarkat), utan snarare tvärtom.

Jag anser att Fadil Ahmads hypoteser om historien och hans tolkningar av det kurdiska samhället är intressanta, men inte alltid helt övertygande. Idylliseringen av det gamla nomadsamhället, i motsats till det moderna bysamhället, verkar väl förenklad och schematiserad i förhållande till verklighetens ofta paradoxala mångfald. Det är snarare så att det finns - och att det alltid har fun-

nits - både frigörande och förtryckande krafter i båda samhällssystemen, även om dessa tagit sig olika uttryck.

En komplicerande faktor som Fadil Ahmad inte nämner, är även de förhållanden som är beroende av social klasstillhörighet. Men inte heller här är det så enkelt som att säga att ökat välstånd och inflytande i sig medför ökad frihet. Ett högt anseende och en maktposition medför nämligen också ökad prestige, som gör att det ställs ännu strängare krav på en korrekt livsföring, i synnerhet vad gäller moral och könsåtskillnad, både från det andra könets sida, och från samhället i övrigt.

Samtidigt finns det skäl att ifrågasätta värdet av den relativa frihet som en kurdisk kvinna på landsbygden kan tänkas ha. Även om hon (i enlighet med stränga moraliska regler) kan umgås med män i arbete och fest, och även om hon inte behöver använda slöja, så är det bara i undantagsfall som hon kan bestämma över sitt eget liv. Den politiska och ekonomiska situationen tillåter henne inte ens att *tänka* i en sådan riktning. Arbete, stora och små sorger och bekymmer - privata och nationella - fyller nog de flesta av livets dagar och år och bestämmer vad som kan göras eller ej.

Den danska socialantropologen dr Henny Harald Hansen har skrivit ett antal mycket informativa och intresseväckande studier över kurdiska kvinnor, där hon bl a berör just dessa förhållanden. Hennes framställning, som är ett försök att tolka det kurdiska samhället inifrån, verkar ofta provocerande, inte minst därför att hon uppvärderar islam i förhållande till kvinnans situation. Detta ovanliga perspektiv gör att man stannar upp och börjar ifrågasätta sina egna reaktionsmönster och förhållnings-sätt.

Henny Harald Hansen visar hur vanskligt det är att använda ett kulturavhängigt och värdeladdat begrepp som "frihet" som måttstock på andras liv. Detta är ett viktigt påpekande i ett flerkulturellt samhälle.

Det är alltför enkelt att döma utifrån sin egen situation, i stället för att försöka förstå andras - och att utnyttja det annorlunda till att se sig själv i ett nytt ljus.

Wenche Larsen

Wenche Larsen är ordförande i Kulturföreningen Sverige-Kurdistan's norska syster/bröderorganisation "Solidaritetskomiteén for kurderne". Hon är även redaktör för kommitténs tidning "Kurdistan-Nytt", vars senaste nummer är ett specialnummer om kurdiska kvinnor. Tidningen kan beställas från: Solidaritetskomiteén for kurderne", Pb 1878 Vika, 0124 Oslo 1.

Abdul Rahman Ghassemlou

(1930-1989)

Kvällen den 13 juni 1989 mördades dr Abdul Rahman Ghassemlou, generalsekretare för Kurdistans Demokratiska Partiet - Iran (KDP-Iran) i Wien, Österrike. Vid samma tillfälle mördades också Abdullah Ghadiri-Azer och dr Fadil Rasul (Fadil Mala Mahmud). Nyhetsbyråer och källor inom KDP-Iran uppgav att dr Ghassemlou var i Wien i spetsen för en delegation som förhandlade med den iranska republiken. Man ville nå en lösning av den kurdiska frågan i Iran. Dessa förhandlingar blev möjliga att föra efter ayatollah Khomeinis död.

Dr Ghassemlou föddes 1930 i Shino, iranska Kurdistan. Som ung engagerade han sig tidigt i den politiska kampen. I början av 1950-talet studerade han i Paris och återvände sedan till Iran. Efter bara några år var han dock tvungen att lämna Iran och hamnade som flykting i Tjeckoslovakien. Där arbetade han som forskare i ekonomi och statskunskap. Hans avhandling "Kurdistan och kurderna" blev en av de viktigaste källorna om den politiska och ekonomiska situationen i Kurdistan. Den är översatt till flera språk.

Åren 1961 - 1976 undervisade dr Ghassemlou vid Prags universitet. 1976-78 arbetade han som lärare i kurdisk kultur vid Sorbonne i Paris. I början av den iranska revolutionen återvände han liksom många andra iranska och kurdiska ledare till Iran för att leda sitt parti i kampen mot shahens regim. Efter shahens fall hoppades man allmänt att det kurdiska folket skulle få sina krav på frihet och demokrati tillgodosedda. dr Ghassemlou ledde den kurdiska delegationen vid förhandlingarna

med den nya regeringen - dock utan att nå resultat. Iranska armén och revolutionsgardisterna anföll snart nog Kurdistan och hundratals människor dödades. Den uppkomna situationen tvingade de kurdiska partierna att ta upp en väpnad kamp som fortsätter än idag.

Abdulla Ghadiri-Azer, född 1951, var medlem av centralkommittén för KDP-Iran och partiets representant i Paris. dr Fadil Rasul, född 1948 i Sulcimania i irakiska Kurdistan, engagerade sig redan som ung i den politiska kampen. I slutet av 1960-talet var han en av ledarna för

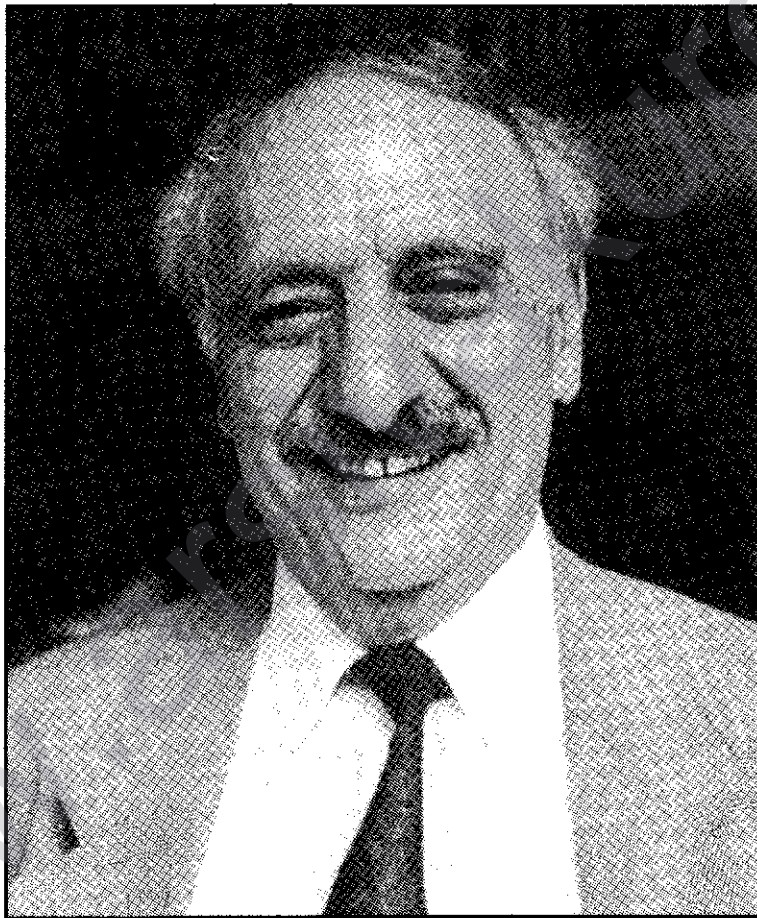
studentrörelsen i irakiska Kurdistan. 1978 kom han som flykting till Österrike, därn han var verksam som forskare i statskunskap. Hans avhandling från 1985 handlar om den kurdiska nationella rörelsen och Sovjet. De sista åren av sitt liv var han lärare i statskunskap samtidigt som han utgav en arabiskspråkig debattidskrift.

De flesta nyhetskällor uppger att dr Ghassemlou och hans vänner mördades på uppdrag av den iranska regimen och att själva mordet utfördes av den iranska delegation med vilken förhandlingarna fördes. Detta på-

minner mycket om mordet år 1929 på den kurdiske ledaren Simko, som kallades till shahens representanter för överläggningar, men mördades av dessa.

Andra källor anser att mordet på dr Ghassemlou utfördes av irakiska agenter.

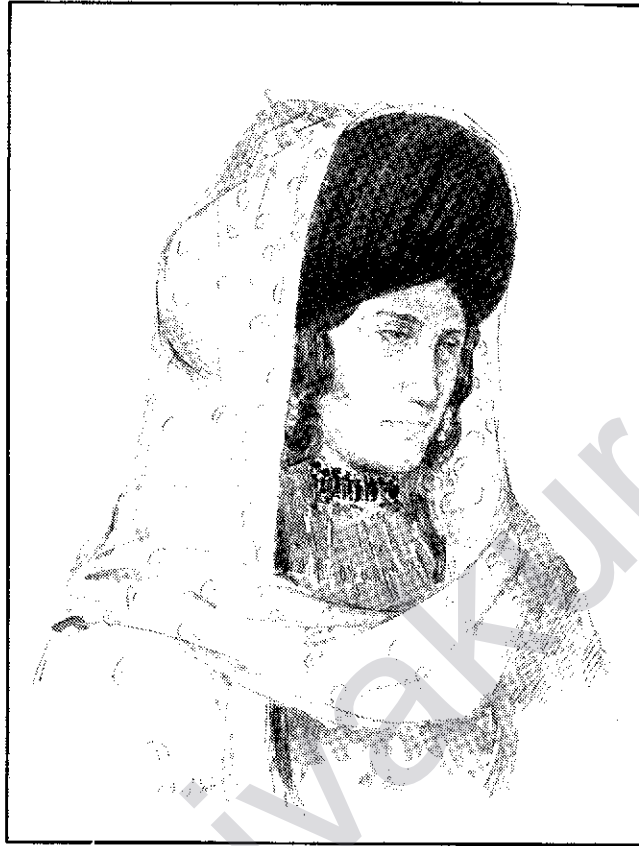
Dr Ghassemlous och hans kamraters tragiska död är en stor förlust för den kurdiska befrielseströrelsen.

E I Vasiljeva

Mastura

- kurdisk kvinnlig poet och historiker -

Under artonhundratalet kan man iaktta en enastående blomstring för poesi och historieskrivning i *Ardalane* (i iranska Kurdistan), ett centrum för kurdisk kultur. Här uppstår en särskild historisk skola, företrädd av en rad författare som var verksamma under denna tid. Bland kurdiska poeter och historiker från artonhundratalets förra hälft är Mah Sharaf-Khanim Kurdistani särskilt intressant. Hon skrev under pseudonymen *Mastura* (pers. "den dolda, blygsamma, kyska") och var så vitt man vet den enda kvinnliga historikern i Främre och Mellersta Östern under denna tid.

Mest känd blev *Mastura* som skapare av skönlitterära, poetiska verk som utmärks av talang, skicklighet och förfinad smak: *qasider*, *ghazeler*, *qit'a ruba'i*, elegier och *masnavi*. Författa-

ren till "*Hadiq-i Nasiriya*" Mirza Ali Akbar Khan intygar att divanen av hennes dikter på de kurdiska dialekterna farsi och gurani omfattar omkring 20.000 bayt. Masturas persiska dikter samlades och gavs ut 1926 av en kurdisk lärd och "beskyddare av upplysning i Kurdistan", Haji Shekh Yahya Ma'rifat under titeln "*Divan (dikter) av Mah Sharaf-Khanim Kurdistani, känd under pseudonymen Mastura*".

"Ardalans krönika" som också författats av Mah Sharaf Khanim publicerades först tjugo år senare, 1946. Till grund för utgåvan ligger ett enda manuskript som den kurdiske vetenskapsmannen Nasir Azadpur efter stora ansträngningar lyckades få tillgång till. Krönikans utgivare uppger sig veta att *Mastura* skulle ha författat ytterligare ett verk om muselmanska trosföreställningar, men detta manuskript har han inte lyckats hitta.

Utgåvor av *Masturas* dikter och krönika innehåller korta förord av Yahya Ma'rifat och Nasir Azadpur med kortfattade upplysningar om författaren och hennes verk. Studerar man *Masturas* krönika får man veta mera. Texten i Ardalans krönika ger en (delvis hypotetisk) möjlighet att fastställa milstolporna i poetens liv och att bilda sig en föreställning om de personer som omgivit henne: hennes farfar, far, äkta man och kusin.

Enligt Nasir Azadpur föddes Mah-Sharaf 1220/1805-06 i staden Senendzje, det ardalanska kungadömet huvudstad. Det var under hennes blivande svärfars regering, den stränge och maktälskande Amanallach-khan (1214/1799-1800 till 1240/1834-35), fader till Khusraw-khan Nakam (1240/1824-25 till 1250/1834-35). Det styrande huset Bani Ardalan vars välde under elva- till fjortonhundratalet

hade sträckt sig över hela sydöstra Kurdistan, hade vid denna tid ett betydligt minskat inflytande. Amanallah-khan hade dock framgångsrikt centraliserat khanernas makt genom stränga åtgärder mot separatistiska tendenser och framträdanden av Ardalans aristokrati. Enligt samtida vittnen skall han ha åtnjutit ett nästan kungligt oberoende. Vid den tid då *Mastura* föddes och under hennes livs första decennier spelade det ardalanska kungahuset och dess överhuvud en viktig roll i händelsernas snabba utveckling i östra och södra Kurdistan, som blev centrum för kurderernas frihetskamp.

Mah Sharaf kom från en förnäm familj. I henne förenades två mäktiga släkter i det kurdistaniska Sanandizhe: från moderns sida en släkt av ärförliga vesirer och från faderns sida familjen Qadiri. Masures släktingar på moder-net deltog aktivt i kampen om makten i Ardalan genom att en stödja furstarna av huset Bani Ardalan. Att döma av krönikan visade familjen Qadiri stor lojalitet med de Ardalanska härskarna, och medlemmar av denna familj intog höga positioner vid hovet. *Masturas* farfar Mohammad-aga tycks ha varit en märklig person. Han levde ett ganska långt liv, fyllt av brinnande aktivitet och stormiga händelser och var tydligen Kurdistans nasir under ett halvt århundrade, under fyra Ardalan-

ska furstar. I nasirens åligganden ingick framför allt att vaka över den allmänna ordningen i samhället och att upprätthålla lugn, såväl inom furstendömet som vid dess gränser ("nasir", pers = uppsyningsman, övervakare). Detta hindrade inte Mohammad-aga från att själv delta i sammansvärjningar i den ardalanska aristokratins inbördes kamp om makten.

Mohammad-aga nämns för första gången i *Masturas* krönika vid skil-

dringen av händelser i början av 1780-talet. Han ingick i kretsen närmast Khusraw-khan Bani Ardalan (som med avbrott regerade från 1170/1756-57 till 1205/1790-91), deltog i furstens fälttåg, och fullgjorde samtidigt viktiga uppdrag vid det kadjarska hovet. Genom Khusraw-khans glänsande segrar över Kermansha, Ismail-khan och Jaffar-khan blev Mohammad-aga snart rik på byten och krigstroféer. "Det sägs", berättar *Mastura*, "att omätliga rikedomar föll på min ädle farfars lott av det som dessa härskare hade rövat".

Muhammad behöll sin ställning och titeln nasir i Kurdistan också under Khusraw-khans efterträdare: Lutf Ali-khan 1205/1790-91 till 1209/1794-95), dennes son Hassan Ali-khan (1209/1794-95 till 1214/1799-1800) och Khusraw-khans son Amanallah-khan. Intill sin ålderdom förblev han i centrum av de händelser som skakade det iranska Kurdistan relativt begränsade område. Muhammad-aga själv och hela familjen Qadiri fortsatte hela tiden att öka sin rikedom. Vid 1800-talets början var hans ställning så stark att han slöt sig till den grupp inom den Ardalanska aristokratin som ville inskränka furstemakten. Som straff vände Amanallah-khan "under några dagar sin blick från honom, ..., utkrävde av honom fem tusen tumaner, men efter aderton dagar utnämnde han honom åter till nasir och gav honom en hedersmantel, och hans ställning blev högre än tidigare".

Den sluge Amanallah-khan fann det tydligen mer fördelaktigt att ha Muhammad-aga som sin mäktige bundsförvant. Utan att för den skull neka sig nöjet att bötfälla Muhammad-aga med en betydande summa, förlät honom Amanallah-khan och upptog hans döttrar, *Masturas* fastrar, i sitt harem. Härigenom garanterades Muhammad-agas fortsatta lydnad mot sin svåger. Efter dessa händelser utförde Muhammad-aga särskilt ansvarsfulla uppdrag åt khanen, sådana som krävde diplomatisk och militär skicklighet: han fick resa till shahens hov i Teheran och kuvade ett uppror i Bana.

För detta blev han "upphöjd och utmärkt bland jämställda". Muhammad-aga blev kvar vid det furstliga hovet till slutet av Amanallah-khans regering under det första året med Khusraw-

khan Nakam vid makten. Trots sin höga ålder fortsatte han att ta aktiv del i krigföringen. Men Muhammad-agas makt och rikedomar lämnade ingen ro åt den unge fursten Khusraw-khan, *Masturas* blivande man. Plötsligt föll alla medlemmar av familjen Qadiri i onåd, arresterades och bötfälldes med trettio tusen tumaner. Två gånger på

samma sida i krönikan talar *Mastura* om sin farfars och fars "onåd", men två sidor längre fram, där hon mer i detalj beskriver dessa händelser, nämner hon bara "fadern till författaren" (av krönikan), Abul-Hasan-bag, samt dennes bröder och brorsöner. Farfadern Muhammad-aga nämns inte här av *Mastura*. Inte heller nämns han bland de upproriska släktingar som befriades och återvann furstens nåd.

Denna tystnad kan inte vara tillfällig och förklaras med författarens glömska. Man kan anta att Muhammad-aga, då han liksom sina söner och sonsöner arresterades, slogs i bojor och utsattes för plågsam tortyr, inte uthärdade förnedringen och avled i fängelset. *Mastura*, som troligen först hade för avsikt att berätta om farfaderns vidare öden, föredrog att tåga. Hennes ställning vid den tid då hon skrev dessa rader, som änka efter Khusraw-khan, kan ha spelat sin roll; hon ville inte svärta ned sin avlidne makes minne.

Abul-Hasan-bag, *Masturas* far, avvek till sin karaktär från sin krigiske far. Han tycks avgjort ha varit mera intresserad av intellektuella än av krigiska sysselsättningar. *Mastura* berättar att han särskilt gärna ägnade sig åt barnens uppfostran och i synnerhet åt sin förstfödda, Mah-Sharaf, som säkert var föremål för hans stolthet och stora kärlek. "Sedan jag kom ur min moders liv", berättar *Mastura*, "förkovrade jag mig genom den hög-

stes nåd under min fars beskydd och fostran... med hjälp av upplysningens klara stjärna och förståndets himmelska ljus som närde hans naturliga kärlek och äkta lidelse till att fostra sina barn... i synnerhet mig då jag var den första rosen i hans rabatt och det första skottet på hans äng - min hand lärde känna pennan och mina ögon genomskådade det skrivna."

Abul-Hasan-bag var lärare åt Amanallah-khans son Husain-Quli-Khan, som var hans systerson. Ibland tjänstgjorde Abul-Hasan-bag i furstendömet huvudstad som khanens ersättare (naib), t ex 1234/1818-19, då den äldste furstesonen hade gjort uppror och belägrat Sanandidzh. Hans fader, Abul-Hasan-bags bröders och kusiners arrestering på Khusraw-khans befallning, varom talats tidigare, ägde rum 1241/1825-26. Krönikans författare sätter nämligen denna händelse i samband med att brodern till den regerande fursten, Husain-Quli-Khan, avskedades från sin post som Isfanabads styresman, vilket inträffade året efter Khusraw-khans maktutträde. En grupp inom den ardalanska aristokratin som under det rysk-iranska kriget slutit sig till den ryska sidan, försökte nå en överenskommelse med Husain-Quli-Khan. Eftersom det ansågs att familjen Qadiri "innehade privata pengar och dolda tillgångar, och hans högvälbornhet Husain-Quli-Khan dessutom var systerson till (min) far, gav hans höghet Khusraw-khan befallning om att man skulle dra in också min far i denna historia, så att man skulle få en förevändning att beslagta allt som de bevarade på hemliga ställen."

Man gav i uppdrag åt Abul-Hasan-bags elev Husain-Quli-Khan att undersöka saken och i händelse av en lyckad utgång lovade Khusraw-khan honom överhögheten i Isfanabad. Då Husain-

Quli-Khan hade sett hur skoningslöst Khusraw-khan hade behandlat sina andra bröder, utförde han uppdraget samvetsgrant. Han låtsades vara sjuk och bjöd till sig sin morbror Abul-Hasan-bag, och iscensatte ett helt skådespel inför furstens folk, som stod gömda bakom ett förhänge. *Masturas* far misstänkte ingenting, och under två timmars samtal råkade han tydligen säga något om sina gömda rikedomar. Följande dag arresterades han och sattes med *Masturas* övriga släktingar i fängelse.

Man kan föreställa sig vilken skräck och oro den tjuogoåriga flickan kände för sina närmastes öden. Det är möjligt att hennes böner, skönhet och vältalighet inte lämnade den unge fursten likgiltig. *Masturas* far, bröder och brorsöner släpptes, benådades "med olika tecken", och Mah Sharaf blev Khusraw-khans hustru. *Mastura* meddelar ingenting om sin fars vidare öde. Man kan bara sluta sig till att Abu-l-Hasan, då krönikan skrivits färdig, inte längre var i livet, eftersom han på dess sidor flera gånger kallas avliden. Tack vare föräldrarnas ansträngningar fick *Mastura* en något annorlunda uppfostran än de flesta kvinnor i hennes krets. I den kurdiska aristokratmiljön lades största vikt vid kvinnans färdighet att kunna sjunga, dansa och rida och vid olika slag av handarbeten. I sista hand kom boklig bildning. Hur hög ställning den kurdiska kvinnan än hade, var hon en storartad ryttarinna "som inte skydde att här överträfa mannen." Abul-Hasan-bag satte dock tydligen sin dotters intellektuella utveckling främst. Den begåvade flickans "naturliga intresse" och "medfödda lust att studera böcker" bidrog till resultatet. Hon lyssnade begärligt till legender om sina förfäders "ädla och lyckliga gärningar". Framför allt intresserade sig *Mastura* för poesi - "de gamlas divaner (verser) och forntida krönikeskri- vare, det egna folkets historia och "tillförlitlig kunskap om Kurdistan". Abul-Hasan-bag lät inte sin vetgiriga dotter bara läsa böcker, utan tillsammans besökte de gamla kurdiska fästningar, de ardalanska furstarnas mäktiga citadell som lagts i ruiner av turkiska och persiska härskare.

Allteftersom *Mastura* lärde känna krönikorna och de historiska skrifterna växte hennes önskan att själv en gång

beskriva det ardalanska Kurdistans historiska öden: "Då jag studerade och gjorde anteckningar insåg jag att situationen för de styrande i Kurdistan har blivit beskriven och förklarad/ Men fast den har blivit grundligt beskriven, så är den numera, eftersom endast kortfattade upplysningar återstår, en ogenomborrad pärla".

Mastura gifte sig troligen i slutet av 1241/1825-26 eller i början av 1242/1826-27. Khusraw-khan tog Abul-Hasan-bags äldsta dotter till sitt harem sedan han befriat medlemmarna av familjen Qadiri ur fångenskapen. Genom detta äktenskap försonades några av ardalanernas mäktigaste släkter. När Khusraw-khan gifte sig med *Mastura*, handlade han på samma sätt som hans far gjort för tjuo år sedan, genom att ådöma sin blivande svärfar ett högt bötesstraff, innan han tog Muhammad-agas döttrar till sitt harem.

Khursraw-khans handlingssätt låter sig förklaras som primitiv egenmäktighet och despotism, men man tycker sig också kunna skönja en annan, mera subtil orsak till händelserna; den roll som Khusraw-khan i denna historia tilldelar sin halvbror (?) Husain-Quli-Khan är överraskande. Husain-Quli-Khan, som var Abul-Hasan-bags elev och systerson, *Masturas* kusin, utmärkte sig också genom sin litterära begåvning och var jämnårig med henne. Det är tänkbart att Abul-Hasan-bag hade tänkt sig just honom som make till sin älskade dotter, då äktenskap mellan kusiner var accepterat enligt kurdisk sed. *Mastura* ägnar ganska stor uppmärksamhet åt Husain-Quli-Khan i sin krönika. Hon kom också att tillbringa sina sista dagar i hans hus i Sulcimania och överlevde honom bara med en månad. Det är tänkbart att de i sin ungdom förenades av känslor som var hetare än de som

brukar råda mellan släktingar, och att den beräknande Khusraw-khan just därför tvingade Husain-Quli-Khan att förråda sin lärare och morbror, och därmed också *Mastura*... Men ett sådant antagande är dock ren spekulation och saknar stöd i krönikan.

Khusraw-khan efterträdde sin far 1240/1824-25 då han var i tjugooårsåldern. Från 1235/1819-20 var han gift med en kadzjarisk prinsessa, Husn-Jihan-Khanum, dotter till Fatch Ali-shakha Kadzjar. Med henne fick Khusraw-khan enligt krönikan ("Tarich-i Ardalan") tre söner och tre döttrar.

Prinsessan Husn-Jihan-Khanum förblev äldsta hustru åt den ardalanska fursten, och *Mastura* omtalar henne i sin krönika med obruten aktning ända till sista sidan, utan att överskrida skillnaden i ställning mellan dem. Tydligt var *Mastura* inte olycklig i sitt äktenskap, trots att hon inte fick några barn. Khusraw-khan gav henne uppenbarligen ett visst företräde framför sina andra hustrur. Hon säger själv att hon blev upphöjd till vezirandaruns ställning - ett slags "minister" i husets kvinnodel, och hon fick äran av att dela läger med den "ädelmodige" och hon fick också "äran att umgås med honom dag och natt". Men även om Khusraw-khan visade *Mastura* sin särskilda kärlek, försummade han inte heller de andra innevånarna i sitt harem. Toner av svartsjuka tränger ofta igenom i hennes dikter.

Masturas lyrik ger inblick i hennes känslors och upplevelsers intima värld. Som det finaste instrument återger dikterna skiftningarna i hennes sinnestämningar. Kärleken är *Masturas* dominerande tema. Som exempel på hennes kärlekslyrik anförs här en av hennes bästa dikter, som man efter omkvädet skulle kunna kalla "I denna natt":

*Av ljuset från din uppenbarelse blir
det ljus i mitt hjärtas*

boning denna natt,

*Änglarna jublar av glansen från mitt
gästabad denna natt.*

*Av dina kinder, din gestalt, ditt bild-
sköna anlete griper mig*

lidelse -

*Du skulle säga, löftenas uppfyllelse för
narcissen och liljan*

(så rak som en poppel)

i denna natt -

*Med din hårlock, lik Avrang, påminde
du*

om en ros

*Världen tycktes fylld av mysk och av
rökelse denna natt,*

*de mynt som ströts ut för att ära hans
ankomst tog jag upp*

i min hand

*Därför att i min själs boning härskar
idag solen som är Han*

i denna natt.

*Pris vare Gud, tack vare strålarna av
din sol (som liknar*

ett ansikte)

*ser jag mitt hjärtas ruiner inge den
tysta gränden avund*

i denna natt

*Då man inför hans ankomst kastade ut
pengar, lade jag ett*

mynt i handen (till lycka),

*därför att min själs hemvist skall tjäna
som boning åt solen*

denna natt...

*Vänta inga konstfulla förklaringar av
mig nu,*

*Mitt väsens penna stapplar av glädjen
att förenas med honom,*

den älskade i denna natt.

Märkvärdigast är dock att den

älskade är hos dig, Mastura,

i dina armar denna natt.

Men varför framkallas

*rosengårdens avund av hjärteblod på
din*

kjortelfäll i denna natt?

Mastura förblev furstens älsklingshustru ända fram till hans förtida död den 2 rabi'al-awal 1250/9 juli 1834. Han dog av en sjukdom i levern då han var omkring trettio år och fick därför tillnamnet Nakam (pers. "den som inte nådde sina önskingars mål, inte fick sitt lystmäte av livet"). *Mastura* var otröstlig i sin sorg som hon gav utlopp för i dikter och elegier vid Khusraw-khans död.

Den nya ardalanska fursten Riza-

Kuli-khan, Khusraw-khans äldste son var, liksom den kadzjariska prinsessan, endast elva år gammal, och i praktiken tog Husn-Jihan-Khanum (Fatch Ali-shahs tjugoförsta dotter med hans fyrtiotredje hustru) makten i sin hand. Hon blev känd i Ardalan under namnet Valia-khanum ("fru härskarinnan"). Hon behöll makten i det sanandizhska Kurdistan under närmare sju år, tills hennes son blev vuxen. Så dog härskarinnans krönte fader, och den unge fursten utverkade 1257/1841 från "maktens boning" att bli utnämnd till "härskare och suverän makthavare" i Ardalan.

Valia försökte, sedan hon förlorat makten, på alla sätt nedsvärta sonen inför "maktens stöttor" och använde både intriger, mutor och skvaller, tills sonen 1263/1847 genom moderns ansträngningar hamnade i fängelse. Till härskare över Ardalan utsågs georgiern Khusraw-khan Gurji, som gjort sig känd genom sin grymhet redan som guvernör över Gayan och Isfahan.

Så ser den dramatiska väven av händelser ut 1834-47. Hur gestaltade sig då *Masturas* öden under denna tid? Krönikan innehåller inte minsta antydning därom. *Mastura* nämner inte något om sitt liv före avresan till Baban. Om Valia uttalar hon sig hela tiden respektfullt, med ett erkännande av hennes förstånd, skarpsynthet och effektivitet. Endast en gång tillåter sig *Mastura* att

kalla Valias verksamhet för intrigerande, dvs hon nämner sakerna vid deras rätta namn. Om Riza Quli-khan uttalar hon sig också taktfullt, hon försöker till och med urskulda den unge fursten, som många gånger förlorade sin självbehärskning. Endast en gång, då *Mastura* berättar om hur Riza-Quli-khan genom Khusraw-khan Gurjis svek hamnar i fängelse i Teheran, kan

Mastura inte avhålla sig från att utropa: "I sanning, lejonet skäms inte för sin (höga) rang!".

Men då man läser krönikan mer uppmärksamt, kan man känna en i första ögonblicket omärklig återhållsamhet hos författaren, en frånvaro av de välgångsönskningar för Valia och Riza-Quli-khan som är vanliga i liknande fall. Man finner i krönikan ingen uppräknings av deras "förtjänster och dygder". En sådan schablonartad, men obligatorisk uppräknings, brukar följa skildringen av nästan alla de ardalanska härskarnas historia. Man känner att Mastura inte har några sympatier för vare sig Riza-Quli-khan eller hans mor, eller för deras hätska gräl om makten.

En dikt som Mastura måste ha skrivit efter mannens död och innan hon reste till Baban, ger en föreställning om hennes situation:

*"Jag är en kvinna och utvald ledare i kyskhetens rike,
bland enslingars släkte finns ej min like i vår tid;
Hos oss är det huvud under slöja som vore värdigt en krona,
men vad hjälper det, då det svängande ödet förnedrat mig så;
...berövad allt står er lydiga tjänarinnorna vid tröskeln till*

Wilayat

I dikten saknas de i persisk poesi och historieskrivning vanliga anklagelserna mot ett oblikt öde, även om det "svängande ödet" nämns. Mastura har förnedrats och berövats allt av personer i hennes samtid, personer som fört henne till "tröskeln av Wilayet". De som behandlat henne på detta sätt är inga andra än Valije och Riza-Kuli-khan.

Tydligt fortsatte Mastura sitt liv vid det furstliga hovet. Då Khusraw-khan Gurji på shahens befallning grep Riza-Quli-Khan och förvisade honom till Teheran, då furstens vagnar och husfolk som "förrämt folk från ardalans Wilayet" skickades till Marivan, var också Mastura bland dessa flyktingar, närmare tusen människor.

Flyktingarna tog vägen genom Awraman och Suleimania, huvudstaden i det babanska furstendömet, som nu upplevde sina sista dagar. Här, hos sina medtävlare om makten sedan urminnes tider, babanerna, hoppades furstefamiljen finna en trygg tillflykt. "De gick fram i förtvivlan om livet" och på så svåra vägar "att om en örn från himlen flöge där skulle hon tappa sina fjädrar, och om månen skulle lysa där skulle den falla ned i underjorden".

Flyktingarna spriddes i Shahrzurans byar, men Mastura tog sin tillflykt hos sin kusin Husain-Quli-Khan, som hade rest till Suleimania långt före dessa händelser "och levde där i aktad ställning".

Äntligen såg det ut som att Mastura efter förnedringen och hopplösheten som barnlös änka vid furstehovet fick möta värme, deltagande och förståelse från en man som stod henne nära. Efter mödosamt kring flackande fick hon äntligen lugn och ro för att fullfölja sin krönika. Men det lyckliga tillståndet varade inte länge. Hennes vän och beskyddare Husain-Quli-Khan dog hastigt efter en kortare tids sjukdom. Några dagar senare insjuknade också Mastura. Sjukdomen förvärrades och i muharram 1264/december 1847 dog Mastura i det fyrtiofjärde månåret eller fyrtioandra solåret av sitt liv. Mah Sharaf-Khanim begrovs på kyrkogården Girdi Saiwan, där stoftet efter de flesta kurdiska artonhundratalspoeterna vilar.

Manuskripten till Masturas verk togs inte tillvara under hennes livstid eller vid hennes död. Vid den tidpunkt då Yahya M'arifats studerade klassiska kurdiska poeter och kom att läsa några dikter av Mastura, var det enligt honom få i Kurdistan som kände till henne. Yahya M'arifats blev slagen av det utsökta och sköna i hennes dikter, och det ledde honom till att forska i författarens biografi och att samla hennes verk. Yahya M'arifats har därmed äran av att vara den förste som

upptäckte Masturas poetiska kvarlätenhet. "Så långt jag kunde, återupprättade jag denna kurdiska poets namn och förde det samman med andra berömda namn", skriver den kurdiske forskaren. Masturas personlighet och hennes verk väckte Jachia Marafats

och hans samtidas häpnadsvärdiga förtjusning. "För hundra år sedan", skrev författaren till efterordet i utgåvan av Diwan Abul-Baqa, "...då kvinnors bildning uppfattades som något olämpligt, måste man betrakta det som ett under att en så känslig, framstående kvinna som Mastura dyker upp, med sinne för det sköna, med begåvning och klart förstånd".

Mah Sharaf-Khanim är också i sin krönika främmande för den blygsamma ton som utmärker persiska historieskrivare. Denna kvinna äger en medfödd självkänsla, som inte kunde utplånas av de olyckor och sorger som drabbade henne.

Mah Sharaf-Khanims namn intar en hedersplats bland kurdiska poeter och historieskrivare. De kurdiska forskarna Yahya M'arifats, Abu-l-Baka Mutamadi Kurdistani och Nasir Azadpur, har den stora äran av att ha räddat hennes verk från att bli offer för glömska och förgängelse.

*Översättning från ryska:
Annika Bäckström*

Kamaran Mukri

Törst

Brinnande törst,
likt öknen.
Min kvävda längtan
törstar efter en droppe regn.

O, livets moln
kom,
låt regnet falla
- ge oss regn!
Låt regnet skölja bort
det desperata hjärtats förtorkade gräs!
Låt regnets strida ström
skölja bort
förtryckets och tyranniets sönderfallande borg!

Bittert är mitt liv
- brinnande min törst!

*Översättning och tolkning: Ferhad Shakely
och Christian Råbergh*

Kamaran Mukri (Muhammad Ahmad Taha)

Mukri föddes 1927 i Suleimani i södra Kurdistan. Han debuterade som novellist i mitten av 1940-talet i den kända tidskriften *Galawezh*. Senare övergick han till att skriva poesi och har publicerat flera diktsamlingar, av vilka kan nämnas: *Diyari (Gåva)* 1957, *Shanazi (Stolt-het)* 1958, *Gulastera (Lysmask)* 1959, *Gulala Sura (Röda tulpaner)* och *Awat u Ranj (Hopp och lidande)* 1968 och *Zabri Honrawa (Diktens makt)*. Mukri har även skrivit en rad artiklar och gjort översättningar.

Mukri var aktiv i den kurdiska befrielseörelsen under 1950- och 60-talen. På grund av sitt politiska engagemang fick han tillbringa flera år i fängelse. Mukri var en mycket uppskattad och välkänd folktalare.

1976 började han att arbeta som lärare i kurdisk litteratur vid universitetet i Sulcimani, och var verksam där fram till sin död den 27 december 1986. Mukris dikter har haft en stor genomslagskraft och de har spelat en viktig roll i den kurdiska befrielsekampen.

Ornament

Min häst galopperar
över bergen
och den strida strömmen.
Skymning,
och de kopparglänsande kullarna vilar sig
efter dagens heta vind.

Fullmånen,
ett silverne ornament
vandrar över skogar, berg och dalar.
Sadelväskorna fyllda med aska
och de dödas stoft.
Vattenkruset rymmer mina tårar,
hjärtat all min vrede.

Min häst färgas röd som blod.
Barn samlas på vägar och broar
som fjärilar.
Med sina rosenröda leenden
väver de ett stängsel,
ett hinder för min långa resa.

Jag kommer med gåvor till er
- skingra er,
tiden är kort.
Vi dör för er och vårt land.

Min häst galopperar
över bergen
och den strida strömmen.

*Översättning och tolkning: Ferhad Shakely
och Christian Råbergh*

FADIL AHMAD

KVINNANS STÄLLNING I DET KURDISKA SAMHÄLLET

Det kurdiska samhället utmärks - i likhet med många andra orientalis- ka samhällsbildningar - av att utvecklingsprocessen, speciellt under detta århundrade, inte har varit likformig. Moderniseringen har omfattat de stora städerna, medan landsbygden ännu bär prägelse av en arkaisk samhällsform. Västerlandets inflytande märks tydligast i arkitektur, teknologi, datorisering etc och är på många håll så starkt, att det hotar att utplåna de sista resterna av orientalsk kultur. På landsbygden har den ålderdomliga samhällsordningen emellertid knappast genomgått större förändringar. Motsättningarna i utvecklingsprocessen avspeglas också i den sociala ordningen. Skillnaderna mellan stad och landsbygd blir tydliga när det gäller t ex följande förhållanden: å ena sidan storstädernas franska mannekänguppvisningar, europeiska frisyrer, parfym och västerländska värderingar när det gäller kärleksrelationer; å den andra sidan rituella enleveringar, brudrov etc, som fortfarande är viktiga inslag i vardagslivet på landsbygden.

Med denna insikt om olika utvecklingsförlopp inom ett och samma land eller samhälle, kan ett vetenskapligt arbete antingen begränsa sig till schablonmässiga och ytliga slutsatser om en "större frihet för den kurdiska kvinnan", eller använda begreppet "den kurdiska kvinnan" utan hänsyn till de samhälls- ligena utvecklingsprocesserna. Jag kommer i denna artikel att diskutera den motsägelsefulla bilden av kvinnans situation i det kurdiska samhället.

Rötterna i nomadlivet

Inledningsvis avser jag att återföra diskussionen om den kurdiska kvinnans ställning till hennes situation i nomadsamhället. Vi utgår inte från bilden av den kurdiska kvinnan i

Foto: K. Tawahudi

staden, eftersom hon där står under påverkan av åtskilliga, sinsemellan olika kulturer. Härigenom kan vi också få en så realistisk bild som möjligt av hennes sociala ställning och utveckling.

Nomadsamhället var ju relativt oberört av andra samhällsformer eller kulturer, eftersom själva levnadssättet sällan ledde till närmare kontakter med andra samhällen eller till underkastelse inför främmande härskare. Först när nomadlivet successivt minskade, kan man se de sociala förändringarna.

Kvinnan i folkdiktningen

Man har inte tidigare i analysen av den kurdiska kvinnans ställning försökt spåra samband mellan framställningen av kvinnan i de gamla kurdiska eposen och hennes sociala ställning i nomadsamhället. Det var säkerligen inte möjligt att i dessa epos beskriva den kurdiska kvinnan utan att påverkas av de sociala och politiska förändringarna, men i i huvudsak har bilden av henne återgetts utan att den traditionella bilden alltför mycket förvanskats.

Som exempel kan nämnas folksagan "Ferkh och Asti", där bilden av ett matriarkaliskt samhälle framträder tydligt:

- Av sin far utses den unga flicka Asti bland sina systrar och bröder att efterträda honom som familjens överhuvud,
- hon badar naken i floden utan att ägna någon uppmärksamhet åt en man som betraktar henne,
- händelsen medför inget straff från familjens sida, eftersom man vill att de två skall förenas,
- deras sexuella förening väcker ingen vrede hos männen i familjen,
- kvinnan har möjlighet att värja sig och motsätta sig familjens beslut,
- hon gifter sig med en man (en herde) utan att bryta förhållandet med sin älskare; de båda männen är visserligen rivaler och försöker på olika sätt konkurrera ut varandra, men kvinnan är inte beredd att avstå från någon av dem för att ingå ett monogamt äktenskap.

I berättelsen understryks kvinnans auktoritet och styrka. I motsats till

andra sagor, som snarare visar på matriarkatets undergång eller på kvinnans underordnade ställning i ett stabilt feudalt system, ger denna saga en bild av kvinnan i nomadsamhället, en bild som delvis fortfarande äger sin giltighet.

Kvinnan i nomadsamhället

De nomadiserande kurdiska kvinnorna har större frihet än de som bor i städer eller byar. Nomadernas levnads-sätt kräver ständigt stor rörlighet och kvinnans arbetsinsats kan inte begränsas enbart till hushållsarbetet. Kvinnan är delaktig i produktionen, och den sociala kontroll som utövas över henne, är svag. Nomadsamhället fungerar inte utan kollektiva insatser från både mannen och kvinnan, även om vissa uppgifter i samband med flyttningarna och mjölkproduktionen betraktas som "kvinnogöra".

Mulla Mahmud Bayazidie, en religiös rättslärare, försökte år 1858 göra en jämförelse mellan nomadkvinnorna i Kurdistan och de europeiska kvinnorna, dock utan att ha haft möjlighet att besöka Europa:

"I själva verket är det ovanligt att kvinnorna drar sig undan männen. Deras fruar och döttrar går inte och gömmer sig när männen kommer. De är lika fria som de europeiska kvinnorna." (Vad Bayazidie visste om de europeiska kvinnornas frihet i mitten av 1800-talet känner vi inte till). Och vidare: "De kurdiska kvinnorna är kloka och mer mänskliga än männen. De är vänliga och tillmötesgående mot främlingar. De har hela ansvaret för hem och hushåll och sköter ekonomin utan inblandning från männen."

Nomaderna och bofasta

Nomaderna gifter sig inte med bofasta kvinnor, eftersom dessa är "vana vid en behaglig och komfortabel livsstil". Enligt Bayazidie står de bofasta kvinnorna inte ut med nomadlivet: "Sådana kvinnor skulle nog inte ha stått ut med nomadlivets slit och de ständiga förflyttningarna, djurskötsel och jordbruket. Om det är nödvändigt, färdas nomadkvinnorna också i farliga trakter nattetid. I krigstid deltar de i kampen och hjälper sina män. Bofasta kvinnor däremot är ängsliga och lämnar aldrig hemmet. Egentligen är nomadkvinnorna märkliga som samti-

digt kan leva som kvinna, tjänarinna, vakt och krigskamrat. De bofasta har däremot inget annat än sin "kvinnlighet". Tidigt på morgonen stiger nomadkvinnan upp, sköter om hästarna, leder djuren till herden, kärnar smör, kokar mjölk och gör yoghurt. Därefter gör hon upp eld och lagar mat; under tiden ligger männen i sin djupaste sömn."

Rituellt brudrov

I motsats till den bofasta befolkningen, som förbjuder rituell kidnappning av bruden, accepteras detta av nomaderna, dock med vissa undantag.

Jag antar att rituell kidnappning (*radu*) har varit det dominerande sättet att inleda ett giftermål bland de kurdiska nomaderna. Här förekommer inte det annars så vanliga köpsläendet mellan familjerna. Hos Manggur-stammen, i Sösnayati och i Pijdar har brudrovet fortsatt att vara den normala ritualen vid giftermål, även om den numera blivit alltmer sällsynt. Fatima Mernissi påpekar att kvinnorna i ett tidigt skede av islamiseringen gjorde motstånd mot bl a nya seder i samband med giftermål.

Kvinnan i religiösa kurdiska sekter

I viss mån återspeglas också matriarkaliska element i några kurdiska sekter. Deras rötter kan spåras tillbaka till förislamiska trosföreställningar. Så är fallet hos t ex yesidierna och Ahli-Haqq. Det är helt uppenbart att kvinnorna i dessa sekter åtnjöt en mer respekterad ställning än kvinnorna i den islamdominerade omgivningen. Yesidierna tillämpar än idag det traditionella brudrovet, utan sanktioner; motsvarande händelse hos araberna innebär döden för kvinnan.

Hos yesidierna träffas kvinnor och män också vid andra tillfällen än familjehögtider, t ex vid religiösa ceremonier. Omskärelse av flickor, som är vanlig i islamiska länder, förekommer ej heller bland yesidierna.

Den poetiska framställningen av kvinnan hos Xani

Den kurdiska poeten Ehmedi Xani (1650 - 1707) levde under en period då det kurdiska feudalsystemet var tämligen stabilt. Han beskriver i sitt epos Mem u Zin - som har stora likheter med Romeo och Julia - det olyckliga

slutet på kärleken mellan Mem och Zin. De möter varandra på en nyårsfest (Newroz). Männen har klätt ut sig till kvinnor och kommer ridande på sina hästar. Kvinnorna bär manskläder och rider även de på hästar. Vid detta tillfälle förälskar sig Mem och Zin i varandra. Scenen visar att det i Kurdistan ordnades fester där man genom kläbytte etc kunde dölja sitt kön. Under dessa förhållanden kunde såväl män som kvinnor fritt välja partner.

Idag firas inte det kurdiska nyåret på samma sätt. Newroz är en fest tillägnad det nya året, våren och befrielsekampen.

Kvinnan på landsbygden

När nomadsamhällets produktions-sätt ändras till en mera bofast levnadsform, påverkar detta även relationerna mellan man och kvinna. Tidigare värnade stammen som social institution i viss mån om kvinnans rättigheter. Men den gradvisa upplösningen av dessa institutioner ökade mannens makt över kvinnan. På landsbygden räknar numera männen sina döttrar till arbetskraften. Ett giftermål innebär således bortfall av arbetskraft. Därför försöker han genom brudpris eller brudbyte (Jin-be-Jin) utjämna denna förlust. Männen bestämmer också om sanktioner vid brudrov.

Kvinnor övertar männens roll

När utvecklingen under den första hälften av 1900-talet drastiskt ändrade levnadsmönstret mot en allt fastare bostättning, framträdde i många kurdiska provinser kvinnor som med tiden blev berömda. Dessa kvinnor spelade en aktiv politisk roll, t ex Qadam Kher, som i början av seklet i Luristan ledde en motståndsrörelse mot den persiska regimen. Habsa Khan Naqib skrev tillsammans med andra kvinnor under 1930-talet brev till Nationernas Förbund med krav på frihet för Kurdistan. Under hungerkatastrofen 1917 erbjöd hon hundratals drabbade tak över huvudet och räddade dem från döden.

Andra kvinnor var kända för att offentligt bära manskläder. Schukri Fazli beskrev 1913 hur en kvinna, Ama, varje natt anförde en trupp beväpnade ryttare som skydd för staden, mot rövare och banditer.

Ytterligare ett exempel var Kuecha Nergiz från Schewan, som beväpnad

till tänderna jagade sina fiender.

Na'a Ner är en annan prominent kvinna som under Ibrahim Khans revolt 1920 i Kifri spelade en viktig roll. Hon var den första ryttarinnan som bröt igenom de engelska barrikaderna. Hon arbetade som vapensmed och var även skicklig i att reparera vapen. Hennes efternamn, "Ner" betyder "den manhaftiga". Än idag säger

hon uppmantrande till en ung man som såg trött ut, och med oss samtalande hon helt öppet på ett sätt som ingen emanciperad stadskvinna skulle vågat göra.

Stadskvinnan

Även om den kurdiska befolkningen före första världskriget till tre fjärdedelar bestod av nomader, fanns det sedan

av männens maktställning, speciellt i stadssamhället. Kvinnan måste bära slöja och alla ledande positioner i samhället är reserverade för män.

Jag delar dock inte uppfattningen hos västvärldens orientalister att övergången till islam ledde till kvinnans underkuvande. Jag anser inte att en "ideologi" ensam kan åstadkomma en så omfattande social förändring om

man i staden Khaneqin till en kvinna som är fast besluten att slåss: "Du uppträder mot mig som Na'a Ner".

Min uppfattning är att kvinnorna under denna övergångsfas från nomadsamhället till mera bofasta förhållanden på detta sätt ville markera den makt och det inflytande de åtnjöt i nomadsamhället.

Denna position ville de föra med sig till den nya samhällsform som växte fram.

Jag har själv träffat en sådan kvinna i byn Faqina i Qaradag-bergen, Xatu Sa'da. Jag besökte henne tillsammans med 30 andra män och hon tog emot oss som en *aga* i sitt vardagsrum (*dewachan*). Hon uppmanade några av männen att slakta djur och tillaga en måltid. Med faderlig stämma talade

urminnes tider viktiga stadscentra som under århundraden bevarade sin egen särpräglade kultur. Dessa centra stod under de sista seklen dock under direkt påverkan av den islamiska kulturen och av islamisk lagstiftning. Den oberoende ställning som kvinnorna hade i nomadkulturen, fräntogs dem gradvis genom påverkan från den nya kulturen och genom lagstiftning.

Den kurdiska kvinnan och islam

Det kurdiska samhället står, i likhet med många andra orientaliska samhällen, under påverkan av den islamiska religionen; dvs den grundläggande samhällsordningen är likartad, trots de olika särdrag som ursprungligen karaktäriserat de olika folken och kulturerna. Samhällstrukturen behärskas här

inte den materiella grunden för förändringen är för handen. Så genomdrevs t ex bara i städerna sultanens förordning att kvinnan ej fick lämna hemmet; för nomaderna var en sådan bestämmelse - av naturliga skäl - omöjlig att följa.

Aktiva kvinnor i orienten och passiva i västerlandet

Till skillnad från Freud, som ansåg att männen är sexuellt aktiva medan kvinnorna är passiva, ger teologen Al-Ghazzali (1050 - 1111) uttryck åt den motsatta uppfattningen. Denna uppfattningen är numera spridd i hela den islamiska världen. Av den anledningen tvingas kvinnan bära slöja eller schallet, hon underkastas omskärelse osv. Det är inte som Murdoch hävdar, fråga

om en strategi för att sanktionera vissa sexuella normer i samhället, vilka i västvärlden "internaliseras" under socialisationsprocessen. Författaren och kvinnoforskaren Kassm al-Amin framhöll att kvinnorna bättre kan kontrollera sin sexualdrift än männen. Därför är könsåtskillnaden i de muslimska länderna ett sätt att skydda männen mot kvinnorna och inte tvärtom.

Vi får dock samtidigt komma ihåg, att i ett patriarkaliskt samhälle, som regeras despotiskt av männen, tillgrips åtgärder för att förnedra kvinnorna och därmed slå fast männens överlägsenhet. Så innebär t ex de islamiska polygamireglerna inget annat än en reducering av kvinnans värde till en fjärdedel av mannens.

Kvinnorna i Arbil-borgen

Staden Arbil omnämns i skrifterna redan omkring 3000 år f Kr. Borgen, som ligger mitt i staden, har än i dag en bofast befolkning. En kvinna, som bott i staden har sagt: "Jag är född i den här borgen, jag har gift mig här och jag kommer att dö här, utan att någonsin ha sett staden."

I andra kurdiska städer värderades en kvinna högt som inte var villig att ge sig ut i staden. Man gav t ex en kvinna lovord genom att säga: "Den här flickan går aldrig till staden, hon har inte setts av någon, hon har alltid stannat inomhus."

Symbol för bakslughet

I städerna återges ofta berättelser, anekdoter och vitsar om kvinnors illvillighet, lömskhet och slughet. Genom att sprida sådana berättelser, rättfärdigar man inspärningen i hemmet och det brutala förtrycket.

De kurdiska anekdoter och berättelser som insamlats av Suggadi förstärker bilden av kvinnan som sexuellt aktiv.

Utbildningens betydelse

Knappast någon kvinna har lyckats bli antagen som elev vid en koranskola. Några familjer som tillhör överklassen eller prästerskapet har låtit sina döttrar studera koranskrifter i hemmet. I övriga befolkningsskikt har detta varit omöjligt. Först i mitten av 1900-talet grundades flickskolor och de första eleverna kunde tas emot. De flesta analfabeter uppfattade den mo-

derna skolan som en plats där "det onda lärdes ut", och de som sände sina barn till skolan förföljdes.

Anmärkningsvärt är dock att det var upplysta och inflytelserika teologer som tog initiativet till att flickskolor öppnades och att deras döttrarna sändes till skolan. I staden Mahabad, i iranska Kurdistan, kom Qazi Muhammed att bli banbrytare, då han understödde öppnandet av en skola (år 1925) och demonstrativt eskorterade sina döttrar dit. I staden Koya, i iranska Kurdistan, spelade mulla Mohammed Jali-Zade redan 1923 samma roll. Jag tror inte att något annat socialt skikt än dessa upplysta teologer skulle ha kunnat spela denna banbrytande roll. Teologerna var i sin egenskap av religionens främsta uttolkare också samhällets tongivande andliga ledare. Städernas småborgare förlitade sig på de etablerade teologerna i kampen mot landsbygdens feodala krafter.

Statistik över antalet kvinnliga grundskoleelever i två kurdiska pro-

vinser år 1952 visar att antalet kvinnliga elever, ännu vid denna tidpunkt, var mycket litet i förhållande till antalet kvinnliga analfabeter.

Provins	Arbil	Suleimania
Kv elever	759	1132
Lärarinnor	39	49
Kvinnor ⁽¹⁾	131 288	124 633
Kvinnor ⁽²⁾	107 940	101 886

1) Totala antalet kvinnor i befolkningen

2) Kvinnor äldre än 5 år, vilka aldrig gått i skola

Frigörelse genom kvinnoorganisationer

Att utrota analfabetismen var också ett mål för de kvinnoorganisationer som bildades under 1900-talet. Två av dessa organisationer skall här närmare behandlas, "Föreningen för kurdiska kvinnors utveckling" och "Kurdistans kvinnoförening".

En kort tid efter första världskriget och strax före det osmanska rikets fall, nådde den politiska aktiviteten

bland kurderna i Istanbul en höjdpunkt. I maj 1919 bildade kvinnorna en egen organisation: "Föreningen för kurdiska kvinnors utveckling" (Komela Pesketina Pireken Kurd). Tyvärr finns mycket lite dokumentation om denna förening och det har inte heller bedrivits forskning om dess historia. I tidskriften Jin (1918-19) finns dock föreningen omnämnd. Där framgår bl a att föreningens ordförande var Anjum Yamulki Xanim och att dess program var:

- Anpassning av kvinnan till den moderna samhällsutvecklingen,
- radikala sociala reformer för familjen,
- hjälp till änkor och föräldralösa barn som drabbats av krig och deportation.

Ett citat från ett tal av Xanim visar på den närmast humanitära karaktären hos rörelsen: "Målet för vår organisation är att bistå änkor och föräldralösa med pengar och att grunda skolor i vilka kvinnor som har möjlighet därtill, kan få oavlönat arbete som lärarinnor."

Också i republiken Kurdistan (Mahabad-republiken) kunde kvinnorna 1946 bilda en egen organisation "Kurdistanens kvinnoförening" (Yeketi Yayani Kurdistan). Hittills har det nästan helt saknats uppgifter om denna organisation och något källmaterial är inte känt. Mina upplysningar grundar sig på samtal med bl a föreningens ledare Mina Xan och änkan efter Mahabad-republikens president. Organisationen hade inga stadgar och utgav ej någon tidning. Styrelsen hade 15 medlemmar, som ansvarade för var sin stadsdel. Föreningen bedrev social och kulturell verksamhet; bl a bekämpade man analfabetismen genom att starta kurser för kvinnor och man sydde kläder och samlade in pengar till hjälp för den unga republikens soldater. Föreningens gav också stöd till kvinnor som var i konflikt med sina familjer. Då republiken krossades av iranska trupper (1946) upplöstes också föreningen.

Kvinnoorganisationerna var oftast direkt beroende av den politiska situationen i landet. När det fanns möjlighet till mera omfattande politisk aktivitet, och nya partier och grupperingar kunde verka, blomrade också kvinnoorganisationerna upp. Men så snart som partierna förbjöds, försvann också de små satellitorganisationerna. Detta

beroendeförhållande försvårade naturligtvis arbetet för kvinnans frigörelse. En feministisk organisation efter europeiskt mönster är t ex en omöjlighet under sådana förhållanden. De kurdiska kvinnoorganisationerna var tvungna att leva i skuggan av de stora partierna och politiska organisationerna. Först när en politisk demokrati har genomförts, kommer det att finnas underlag för en kurdisk kvinnorörelse.

Jämlikhet och förtryck - en enkät

Sociologen Sarfraz Ali Naqschbendi genomförde 1978 en enkätundersökning i staden Dchok. Undersökningen omfattade kvinnor och män med utbildning, respektive sådana som var analfabeter. Undersökningen publicerades i en rapport "Kvinnor mellan jämlikhet och förtryck". I undersökningen ges en mera differentierad bild av rådande föreställningar och värderingar kring könsroller. Även om undersökningen lider av vissa metodologiska brister och är begränsad till sin omfattning, är detta den hittills mest informativa sociologiska studien av kurdiska kvinnor i stadssamhället. Tyvärr är den också den enda undersökningen på området.

Rapporten visar att utbildning och kontakt med västerländsk kultur hos kvinnorna skapar ett medvetande om det förtryck de utsätts för. I stadskulturen strävar kvinnorna efter att befria sig från den sekelgamla bördan från det traditionella samhället. Vägran att bära slöja är t ex ett sätt uttrycka sin

protest mot de gamla värderingarna.

Denna yttre protest har emellertid ännu inte fördjupats. Inte heller de utbildade kvinnorna har i praktiken tagit avstånd från de traditionella normerna. Den yttre frigörelsen har visserligen påbörjats. För vissa grupper innebär "friheten" franska modekläder, europeiska frisyrer och parfym. Samtidigt är det endast 28 % av de universitetsutbildade kvinnorna som motsätter sig att en man samtidigt har mer än en fru. Å andra sidan fördömer 85 % av de kvinnliga analfabeterna polygami. Bärandet av slöja är ytterligare ett exempel: 70 % av de kvinnliga analfabeterna bär slöja av fruktan för att eljest drabbas av sanktioner; endast 15 % bär slöja av religiösa skäl. Hos de intellektuella kvinnorna är förhållandet det motsatta: Den andel som av religiösa skäl inte vill kasta slöjan är dubbelt så stor (30%), medan andelen som avstår från att bära slöja är blott 28%.

De intellektuella kvinnorna kommer oftast från upplysta familjer och är vanligtvis också gifta med intellektuella män. Det är nästan uteslutet att en utbildad kvinna gifter sig med en arbetare eller en bonde. Deras män kan i viss mån ha distanserat sig från den tidigare patriarkaliskt-auktoritära inställningen, men deras frigörelse har inte nått så långt att deras förtryck av kvinnorna skulle ha upphört. Ytligt sett är de fångna i ett traditionella betraktelsesätt, men de böjer sig inte helt för sina faders auktoritet. Medan t ex 58% av de icke-läskunniga männen är

positiva till månggifte, motsätter sig samma andel, 58%, av de universitetsutbildade männen detta. På frågan om könsdiskriminering borde upphöra, fördelar sig svaren på samma sätt; dvs 58% av analfabeterna är för diskriminering medan 58% av de intellektuella är motståndare till denna.

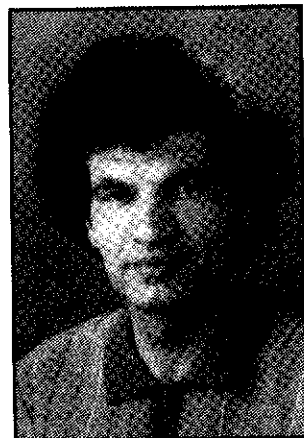
Det bör tilläggas att de intellektuella kvinnorna har större utvecklingsmöjligheter tack vare att de är mera ekonomiskt oberoende och att de har en bättre utbildning, som ger tillträde till statliga tjänster. De icke-läskunniga kvinnorna är hemmafruar, helt ekonomiskt beroende av sina män. De har i praktiken inga möjligheter att försörja sig själva. Till för en kort tid sedan, saknade de rätt att skilja sig. Det finns inte heller några sociala institutioner för att hjälpa dem vid händelse av en skilsmässa (socialhjälp, kvinnohus etc).

Det kurdiska ordspråket äger fortfarande sin giltighet: "Kvinnan skall bära vita brudkläder när hon inträder i en mans hus och vit svepning vid utträdet."

*Översättning från tyska:
Rolf Hansson*

Fadil Ahmed

Fadil Kharim Ahmed är född 1952 i Khanaqin-området i södra Kurdistan. Efter skolgång i staden Khanaqin, fortsatte han att studera till lärare. Han arbetade under två år som folkskollärare i små byar på den kurdiska landsbygden, vilket gav honom goda kunskaper om folkets levnadsvillkor och också möjlighet att berika sitt kurdiska språk. Under 1970-talet började han skriva artiklar om litteratur, historia och om kvinnofrågan. År 1975 debuterade han som novellist. Hittills har följande böcker publicerats av Fadil Ahmed: solförmörkelse (noveller 1981), Att fiska (miniroman 1986) och I vattenvirveln (noveller 1988).

Kurdistan

- ett tydligt förtryck under lång tid

Intervju med Ragnhild Pohanka

I januari i år reste fem svenska riksdagledamöter till Turkiet för att undersöka hur de mänskliga rättigheterna efterlevs. Gruppen besökte också de kurdiska flyktinglägren i östra Turkiet, dvs flyktingläger för de kurder som flytt från Irak efter bl a gasbombningen av Halabja. Gruppen bestod av Berith Eriksson (vpk), Hans-Göran Franck (s), Ingbritt Irhammar (c), Maria Leissner (fp) och Ragnhild Pohanka (mp). Svensk-Kurdisk Journal har intervjuat Ragnhild Pohanka, som anser att den kurdiska frågan måste uppmärksammas i betydligt högre grad av den svenska - och den internationella - opinionen.

Hur kom det sig att Du började engagera Dig i den kurdiska frågan?

Jag har varit intresserad av den kurdiska frågan under åtskilliga år, men ett mera aktivt engagemang har växt fram under senare år. Jag är mycket intresserad av frågor om mänskliga rättigheter, om minoriteternas ställning osv, och det har lett fram till ett ställningstagande, både för kurdernas sak, men även för t ex situationen i Tibet.

Jag är ju också mycket engagerad i miljöfrågan, men jag tycker att frågan om de mänskliga rättigheterna är lika viktig, dvs det handlar om ett ställningstagande mot en exploatering av naturen i det ena fallet, och mot en exploatering av människan i det andra.

Du deltog nyligen i en resa till Turkiet, tillsammans med andra svenska politiker. Syftet med resan var bl a att undersöka förhållandena för de kurdiska flyktinglägren. Vilken var bakgrunden till resan?

Det var ett initiativ som kom upp i Utrikesutskottet och partierna skickade själva representanter, närmast med utgångspunkt från ett personligt engagemang i frågan. Utskottet ansåg att det var angeläget att studera de irakiska kurdernas situation i flyktinglägren i Mush, Diyarbakir och Kiziltepe. Samtidigt ville man se närmare på hur de mänskliga rättigheterna hanteras i Turkiet.

Under resan fick vi verkligen insyn i

överraskande mycket, vi träffade ministrar och parlamentsledamöter, både från regeringspartiet och från oppositionen. Men vi hade också möjlighet att intervju advokater, före detta fångar och representanter från organisationer för de mänskliga rättigheterna; i Istanbul, Ankara och Diyarbakir.

Vi kunde också ta egna initiativ, vi besökte t ex ett flyktingläger i Mush, utanför det program som fanns uppgjort.

Under vår resa spelade de partipolitiska gränserna ingen roll, för att hinna se så mycket som möjligt, delade vi upp oss i grupper och under de sju dagar vi var nere hade vi ett mycket intensivt program. Vi arbetade ofta två och två, delade med oss av våra erfarenheter och hjälpte och stöttade varandra, därför att alla var eniga om att vår uppgift var viktig.

En oerhört nyttig upplevelse

Anser Du att ni fick se tillräckligt mycket för att ge en heltäckande bild av situationen för kurderna i t ex Turkiet?

Självklart inte. Men jag är förvånad över hur mycket vi ändå fick reda på. Flera av oss hade tidigare kontakter med advokater eller före detta politiska fångar och det hjälpte oss att hitta viktiga informationskällor. Vi fick inte besöka något fängelse, vilket vi önskade, men träffade före detta fångar som kunde berätta om sina up-

plevelser. Alla fångar hade erfarenhet av tortyr. Efter det att Turkiet i januari 1989 undertecknat traktaten om de mänskliga rättigheterna, hade tre advokater blivit torterade, därför att de hade försvarat kommunister i en rättegång.

Resan var en oerhört nyttig upplevelse. Även om man hört om sådana händelser, är de svårt att förstå hela deras innebörd, innan man själv varit på plats.

Vad tror Du att det beror på att man från myndigheterna sida var förhållandevis öppen vid ert besök?

Europeiska Gemenskapen! - dvs en strävan att visa upp ett godtagbart system som ger Turkiet inträdesbiljett till det demokratiska Västeuropa. Denna öppenhet finns nu också gentemot FN som inom en snar framtid kommer att få tillträde till turkiska fångelser för inspektion.

Turkiet hävdar ju också numera att tortyr inte får förekomma och fastän våra vittnen tydligt visade på motsatsen, är det svårt för t ex advokater att bevisa att tortyr ägt rum. Ofta lämnar tortyren inga - för advokaterna - synliga spår, och de läkare som skulle kunna påvisa tortyrskador samarbetar ofta med regimen.

Besök i Irak

Att vi är inbjudna av den turkiska regeringen är naturligtvis ett mycket

stort problem. Vi får en begränsad information, och det vi får se bestäms till största delen av myndigheter och regeringsrepresentanter. Samma grupp av riksdagsledamöter som nu besökte Turkiet, planerar att i en nära framtid också besöka Irak. Där kommer detta problem säkerligen att bli än större. Å andra sidan är det viktigt att notera även det som inte visas, det som vi inte får se.

Jag tror att det är värdefullt att göra den här typen av besök, även om vi inte får fritt tillträde till t ex fängelser, eller om vi inte får träffa kritiska advokater.

Hur tänker ni använda det material ni fått med er från resan?

Vi är parlamentariker och det innebär bl a att vi agerar i riksdagen, genom interpellationer eller genom enkla frågor. Vi försöker också påverka UNHCR (FN:s flyktingkommissarie) och förbättra deras möjligheter att agera i t ex Turkiet. Turkiet erkänner ju inte officiellt de kurdiska flyktingarna som flyktingar, beroende på att man inte skrivit under tilläggsprotokollet till Genevekonventionen.

Vi har även tidigare skrivit en motion om den kurdiska frågan i riksdagen. Vidare försöker vi föra ut våra erfarenheter och kunskaper i massmedia - som nu till exempel - och genom föredrag och tal.

Jag anser också att det är viktigt att påvisa det förtryck av kurder som faktiskt sker här i Sverige; jag tänker på kommunarresten av kurder och på det sätt som misstankarna mot kurder fördes fram i samband med mordet på statsminister Palme. Hela folkgruppen drabbades på ett mycket negativt sätt, utan att egentliga bevis fanns.

Turkiskt dammbygge

Turkiet planerar att bygga ett antal dammanläggningar i Eufrat och Tigris. Detta lär kunna få stora konsekvenser för befolkningen i de trakter som berörs, främst kurder. Du hade tillfälle att närmare studera detta dammbygge. Vad fick Du för intryck?

Det är i synnerhet *en* jättelik dammanläggning som kan få stora och ka-

tastrofala följder för både befolkningen och för miljön i området. En annan konsekvens av det bevattningsprojekt som också planeras, är att grannlandet Syrien kommer att få betydligt mindre vattenmängder. Syrien driver kraftverk med Eufrats vatten, och är därför starkt kritiskt mot Turkiets planer.

Det finns också tvivel på dammarnas konstruktion och hållfasthet; brister t ex denna jättedamm, så dränks Syriens slättland av vattnet.

Den jord som skall bevattnas kommer troligen inte heller att vara tillräcklig för befolkningen i området. En stor del av den redan nu fattiga jordbruksbefolkningen, i huvudsak kurder, blir utan jord. Ett krav för att få del av den bevattnade jorden är nämligen också, att jordbruket skall drivas på ett "modern" sätt. Man kräver därför att de bönder som får jord, skall vara läs- och skrivkunniga och vi vet att en stor del av den kurdiska befolkningen är analfabeter.

Det finns också en rad andra villkor förbundna med utdelandet av jorden, villkor som vi inte fick ta del av. Det är alltså troligt att de eventuella förbättringar som dammbygget och konstbevattningen också kan föra med sig, inte kommer de fattigaste - dvs kurderna - till del.

Ni besökte alla tre flyktinglägren i Turkiet, Diyarbakir, Mush och Kiziltepe. Hur var situationen i lägren? Vilken hjälp behövs mest?

Jag tror att vissa förbättringar kommer att ske, bl a tack vare att de mycket dåliga förhållandena nu uppmärksammats av massmedia och av politiker. I ett av lägren, Mush, var situationen mycket kritisk. Förbättringar kan dock ske, och det är viktigt att ut-anförstående observatörer får insyn i lägren och att internationella organisationer får tillträde med hjälpinsatser.

Turkiet vill ha hjälpinsatserna förmedlade via staten, och vi anser inte att man då har garantier för att de används på rätt sätt.

Svenska massmedia har - åtminstone temporärt - uppmärksammat situationen i de turkiska flyktinglägren, men generellt bevakas inte den kurdiska frågan med samma intresse som t ex händelserna i Palestina.

Svensk flyktingpolitik

Som representant för miljöpartiet - vad är Din syn på svensk flyktingpolitik?

Jag har nyss skrivit en motion om flyktingpolitiken. Vad jag bl a för fram är, att man aldrig bör ta emot flyktingar med polis, vilket ju sker idag. Flyktingar som kommer till Sverige har nästan undantagslöst mycket negativa erfarenheter av polismakten. Mottagandet skall därför i stället ske av civila, av representanter för olika organisationer, läkare etc.

Inte heller förhören skall skötas av poliser. Inför polisen vågar flyktingen ofta inte säga sanningen, vilket i nästa led gör att hela asylprocessen kan äventyras.

En annan sak vi är tveksamma till är de fyra stora flyktinglussar som nu upprättas i landet. Vi menar att det behövs mindre enheter, där de asylsökande också kan få träffa representanter för t ex Amnesty. På så sätt kan de också få välja advokater som är kunniga i flyktingfrågor, i stället för att hänvisas till sådana som utses av myndigheterna.

Slutligen anser vi, att flyktingpolitiken skall vara generös - i ordets rätta bemärkelse. Ingen lämnar sitt hemland utan starka skäl.

Miljöpartiet kommer också fortsättningsvis att bevaka den kurdiska frågan. Jag tror att den nu börjar få viss uppmärksamhet och det är viktigt att i detta läge stödja den kurdiska saken. Egentligen borde det inte vara svårt att få ett bredare stöd i Sverige eller ute i världen - ett så tydligt förtryck som pågått så länge i Kurdistan.

Intervju: Asos Sha-feek och Christian Råbergh

Ulf Lundkvist:

KURDISKA DAGHEMMET I TENSTA FYLLER FEM ÅR

Sommaren 1984 startade verksamheten vid Sveriges - och Västeuropas - första kurdiska daghem i stockholmsförorten Tensta. Som svensk, med svensk förskolläraryxamen i bagaget och med flera års arbete med svenska dagisbarn bakom mig, hade jag fått anställning på detta daghem, som lovade att bli något helt annorlunda än vad jag hade varit van vid. Men jag såg fram emot den nya tjänsten med spänning och förväntan.

Under mina år på svenska daghem hade jag blivit mer och mer intresserad av frågor som rör invandrarbarnens situation, deras anpassning till det svenska samhället och deras möjligheter att bevara sin egen kultur. Jag hade med liv och lust på min fritid läst kurser på universitetet för att bilda mig på området "tvåspråkighetsproblematik", "tvärkulturella relationer" etc. Men jag längtade efter att gå utanför studiekammaren och konfronteras med verkligheten.

Jag kom att tillhöra den allra första personalgruppen på det nyöppnade kurdiska daghemmet. Tillsammans med mig anställdes ytterligare en enspråkig svensk förskollärare. De övriga i gruppen var två kurdiska barnskötare. För oss båda svenskar var det en självklar nödvändighet att det i personalgruppen fanns kurdiska medarbetare. Vi hade ju när vi började vårt jobb ingen kunskap om det kurdiska samhället och den kurdiska kulturen. För att råda bot på okunnigheten fick vi den första veckan via socialförvaltningen en hel del information om kurdernas situation i allmänhet, men det som betydde något för vårt arbete var att vi från början i personalgruppen kunde få hjälp och stöd från våra kurdiska kolleger.

Språkförbistring

Hur såg då den barngrupp ut som vi mötte som nyanställda och oerfarna? Vad gäller antalet barn avvek daghemmet inte från sina svenska motsvarigheter - gruppen bestod av 15 barn i åldern 1,5 till 6 år. Men deras språkliga situation var naturligtvis helt annorlunda. De flesta barnen kunde några

enstaka ord svenska, men i praktiken kommunicerade barnen enbart på sitt modersmål. Språksituationen för de kurdiska barnen är dessutom - som bekant - mer komplicerad än så. Detta märktes också i gruppen, där 14 av barnen hade sitt ursprung i den turkiska delen av Kurdistan, medan ett barn kom från det irakiska Kurdistan. Här mötte vi alltså barn som inte förstod svenska, och situationen komplicerades dessutom av att det fanns språkförbistring inom gruppen; *sorani*, den kurdiska dialekt som talas i Irak skiljer sig en hel del från *kurmandji*, den dialekt som kurderna i Turkiet talar.

Det säger sig självt att den språkliga situationen från början var mycket besvärlig. För oss svenska förskollärare gällde det att så mycket som möjligt bibringa kunskaper i det nya hemlandets språk. Men det allra viktigaste för barnens språkliga utveckling var att ge det kurdiska språket det största utrymme. På den här punkten skiljer sig ju det kurdiska daghemmet från vanliga svenska dagis: det är hemlandets kultur som bildar grunden för verksamheten, inte den svenska kulturen. Och hemspråkets roll blir central i den pedagogiska verksamheten. För att ge tyngd åt det kurdiska språket anställdes en hemspråkstränare utanför den ordinarie personalen. Denna speciella hemspråksträning visade sig slå väl ut, och den har blivit bestående på daghemmet sedan dess.

Kurdiska - och svenska

Man hade kanske kunnat vänta sig att den dagliga verksamheten på dag-

hemmet, på grund av den speciella språksituationen, skulle bli mycket annorlunda jämfört med ett svenskt daghem. Det tänkte jag mig också från början, men så blev det egentligen inte. Jag fann mycket snart att det bästa jag kunde göra, var att fungera som en "vanlig" förskollärare. Det fanns varken tid eller utrymme för en systematisk språkundervisning i svenska, och det hade inte heller varit en särskilt bra pedagogisk metod. Daghemmets dagliga rutiner - frukost, morgonsamling, lekar osv - ville vi hålla fast vid, först och främst för att skapa en trygg samvaro i gruppen. Och i den dagliga gemenskapen kom svenskan att bli det naturliga språket i kommunikationen mellan oss svenskar och barnen. Undan för undan fick barnen del av det svenska språket under naturliga och spontana förhållanden. Svenska blev alltså ett naturligt inslag i verksamheten redan från början, jämsides med att vi i det dagliga arbetet med barnen fick tillfälle att förmedla svensk vardag och svenska kulturmoment.

Redan under de första månaderna upplevde vi verksamheten på daghemmet som mycket positiv. Vi märkte att kontakten med barnen fungerade och från föräldrarna fick vi redan från början ett starkt gensvar och stor sympati. Under årens lopp har barngruppen kommit att förändras till sin sammansättning så att det numera finns en betydligt större andel *sorani*-talande barn på daghemmet. Men sådana förändringar betyder naturligtvis inte att daghemmets dagliga verksamhet för vår del har behövt ändras. Under hela dag-

hemmets existens har barnens miljö och verksamheten i stort varit densamma som den vi tillsammans byggde upp vid starten 1984.

Stark gemenskap

Det finns måhända en alldeles särskild och mycket viktig skillnad mellan "mitt" kurdiska daghem och de vanliga svenska daghemmen. Det handlar om en speciell och stark gemenskap mellan barnen, personalen och föräldrarna, en gemenskap som åtminstone jag aldrig mött någon annanstans. Daghemmet är långtifrån en "institution", det är en storfamilj om man så vill, där alla känner ansvar, glädje och engagemang. Daghemmet har också blivit en central punkt i kurdernas liv och tillvaro, och gemenskapen har i högsta grad också kommit oss svenskar till del. Det är vi glada och stolta över.

Som svensk förskollärare har jag under dessa fem år på det kurdiska daghemmet fått ovärderliga kunskaper om

kurdernas kultur och förhållanden. Kunskaperna har vidgat min förståelse för hur det är att leva som en minoritet i vårt land. Jag ser det också som en stor förmån att under dessa år - själv som en minoritet bland en majoritet

kurder - ha varit med om att bygga upp daghemmet och dela kurdernas liv och känna glädje med dem. Det är kunskaper och erfarenheter som jag kommer att bära med mig i framtiden.

Nejimi Gholami

- en kurdisk sångare

Nejimi Gholami är en av de mest populära kurdiska sångarna. Gholami kom till Sverige 1986 som flykting, efter att flera år deltagit i den kurdiska befrielsekampen. Han har spelat in flera kassetter och framträder ofta vid olika arrangemang i Sverige och i Europa.

- Jag är född 1958 i staden Sine i iranska Kurdistan, berättar Gholami. Min far, var vid sidan om sitt ordinarie yrke, också sångare och jag lärde mig tidigt att sjunga och att tycka om musik. Jag gjorde min första inspelning när jag var 14 år, som medlem i ungdomsklubben i Sina.

När jag var 16 år uppträdde jag för första gången i TV, och efter det började jag också komponera mina egna sånger. Därefter har jag uppträtt flera gånger i radio och TV i Kir-mashan.

Du har komponerat och framfört kurdiska sånger. Är detta möjligt i de länder som idag ockuperar Kurdistan?

I skolan hade vi inte rätt att lära oss vårt eget språk, utan enbart farsi (persiska). Jag fick lära mig kurdiska på egen hand, och min strävan var att så småningom kunna bli lärare i kurdiska och musik för kurdiska barn. När jag kom med i Pesh Merga (den kurdiska befrielseorganisationen) or-

ganiserade vi olika aktiviteter för de kurdiska barnen, och jag spelade också in barnvisor. Situationen blev emellertid allt svårare i de befriade områdena, och det var svårt att bibehålla dessa aktiviteter. Vid den här tidpunkten flydde många kurdiska familjer och barn, bl a till Sverige.

Har Du kunnat fortsätta med Ditt arbete med kurdiska barn i Sverige?

I viss utsträckning har vi kunnat fortsätta och jag anser att det är mycket viktigt att hålla den kurdiska musik- och sångtraditionen vid liv, i synnerhet bland barnen. Jag har här i Sverige redan gjort några nya barnvisor och jag hoppas kunna göra fler.

I den kurdiska sångtraditionen ryms många slag av sångare och musik. Vilken slags musik föredrar Du?

Den viktigaste musiken idag är de politiska och revolutionära sångerna, beroende på den situation som mitt land befinner sig i. Sångerna är en nödvändig och mycket levande del av den kurdiska befrielseströrelsen, och jag ser som min uppgift att genom min sång ge mitt stöd till rörelsen. Men det finns även andra, mycket fina kurdiska sånger. Som jag nämde tidigare, tycker jag också att barnvisor har en viktig roll i vårt folks musik.

Vad händer sedan?

Det är kallt idag, sa hon för sig själv. Hon kände sig väl tillfreds, där hon gick hemåt längs de tomma gatorna. Det hade gått bra i skolan idag och hon var glad över att ha börjat med att arbeta eftermiddagsskift. Hon såg upp mot de rosafärgade molnen på himlen, passerade en liten trädgård, omgärdad av staket, betraktade träden och grenarna som slingrade sig runt varandra, och som belystes av solens sista strålar.

Promenaden hem hade blivit till en vana, och samtidigt brukade hon också betrakta solnedgången. Under promenaden hade hon tid att bearbeta tankar och känslor som hon fått förtränga under dagens arbete, känslor som ofta förde henne tillbaka till studietiden, när hon ännu var ung, fylld av förhoppningar och ambitioner.

Kanske var det faktum att hon hade sett till att få en ändrad arbetstid - och på så sätt kunnat promenera hem - ett uttryck för en önskan att ändra på hela sin livssituation, att få tid för eftertanke. Kanske var det så... sa hon för sig själv medan hon tittade upp mot flockarna av flyttfåglar, på väg hemåt.

Hemma hos henne var det varmt och skönt nu, det yngsta barnet låg tryggt i sin vagg, hennes man hade gjort i ordning mat till barnet och deras son lekte förnöjt med sina leksaker. Hon brukade ägna en stor del av natten och morgonen åt att sköta hemmet. Idealet för varje kvinna måste väl vara detta: att ha examen från universitetet, att ha en duktig man och fina barn.

Hon var mycket mån om att familjen skulle vara lycklig, men ändå kände hon ibland en kvävande monoton, en känsla av att hon levde bakom tjocka, tunga draperier som hindrade ljuset och den friska luften att komma in. Hon kände sig instängd, hon ville förverkliga sina drömmar, sina ambitioner och sin begåvning.

Ibland kändes allt absurt, andra stunder fördunklades hennes liv av mörka moln, av dystra tankar som först efter lång tid kunde skingras. Först då var hon åter redo att acceptera sitt dagliga liv, den vardagliga monotonin.

Hon saktade sina steg och tyckte sig ha kommit till en viss klarhet om sin egen situation. Det var sent och det började mörkna. Framför en port låg ett litet barn, som verkade övergivet. Ett tygknyte låg bredvid barnet. Hon stannade till och väntade en stund på att någon skulle komma ut och hämta barnet. Ingen kom, och

hon gick fram till den lilla pojken för att rätta till hans kläder så att de skulle ge ett bättre skydd mot den kalla vinden. Pojken grep istället tag i hennes hand, började leka med hennes fingrar och log. Hon tänkte på sin egen son som nu njöt av värmen där hemma.

Hon gick fram till porten och knackade på. En man med rödsvullna ögon öppnade och svarade på hennes fråga att han inget visste om barnet och stängde sedan hastigt porten. Det var sent och hon måste komma iväg hem. Hon tog av sig sin blå ylleschal, såg på den och tänkte att den var alldeles ny. Hennes vänninnor hade sagt att den var vacker och den passade till nästan alla hennes kläder. Hon tvekade en sekund, och började sedan linda den runt barnet. Hon smekte honom på kinden och gick därifrån.

Efter bara några steg mötte hon en ung puckelryggig man med ett blekt ansikte. Det verkade som om han hade tänkt säga något, men ångrade sig och gick vidare. Själv tänkte hon: Han hör naturligtvis ihop med det lilla barnet. Vid grändens slut vände hon sig om och såg att mannen gått förbi barnet, samtidigt som också han vände sig om och såg på henne.

Mötet med mannen hade hos henne väckt oro och ångest, känslor som hon upplevde starkt och som återkom till henne när hon i skymningen promenerade genom de trånga gränderna. Hon tog alltid samma väg, och när hon nästa kväll passerade gränden, där hon sett barnet, mötte hon plötsligt den puckelryggige unge mannen på nytt. De möttes sedan flera kvällar, han stannade varje gång till och stirrade på henne. Till en början brydde hon sig inte om honom, men så småningom började hon känna obehag och hon fick en känsla av att han stod och väntade på henne, att han till och med förföljde henne. Hon frågade sig: Vad vill han? Vad är han ute efter?

Hon började tolka hans beteende utifrån sina kunskaper i psykologi; på universitetet hade psykologi varit ett av hennes bästa ämnen.

Kanske var han en störd personlighet, kanske hade han komplex på grund av sitt lyte? När de möttes för-

sökte hon huka sig för att verka kortare till växten, hon började använda lågklackade skor. Han som är puckelryggig och som haltar; kanske hatar han alla normala, friska människor? Kanske är han till och med kriminell? Kanske tog han livet av det lilla barnet den där kvällen, eller kanske tog han det med sig? Hon var i så fall den som sett barnet senast. Varför hade hon inte väntat, eller sett till att barnet kom i rätta händer? Hon hade ju knackat på porten, utanför vilken barnet låg, men ingen hade velat kännas vid det...

Kanske var han en sexualbrottsling som bara väntade på ett tillfälle att förgripa sig på henne? Hon började sätta upp sitt långa, blonda hår och dölja det under en schal. Hon kände sig rädd men fortsätter samtidigt att spekulera kring hans bakgrund utifrån sina psykologiska kunskaper. Hemma satt hon och läste de gamla läroböckerna och anteckningarna från föreläsningarna. Hon talade inte om sina upplevelser med någon, inte ens sin man. Hon ville vara ensam och försjönk i böcker av Skinner, Freud, Jung, Adler, Watson och andra. I sina gamla anteckningar från universitetet läste hon: "Kriminaliteten lever kvar i mänskligheten och kan liknas vid ett virus som kan drabba individen. Den kriminelle har en apliknande kropp, stora käkar, markerade kindkotor, tunn överläpp, stirrande blick..."

Just ett sådant utsende hade den puckelryggige mannen! Hon bestämde sig för att se efter noga nästa gång de möttes. Men när de träffades på nytt såg hon bara hans orangefärgade skjorta, vars intensiva färg nästan bländade henne. Hon vågade inte se på hans ansikte, hon var rädd att han skall bli upprörd och kanske gripa till våld.

Hon var besviken på sig själv och beslöt sig för att nästa gång se honom rakt i ögonen och granska hans ansikte noga.

Himlen är täckt av moln, det är mörkt och luften känns fuktig. Hon är rädd när hon närmar sig gränden och hennes nerver är på helspänn. Han syns inte till; någon sekund tänker hon att han kanske inte kommer ikväll, men så dyker han strax upp. Han kommer helt nära henne och hon

hinner tänka att han är den fulaste varelse hon någonsin sett. Hans tjocka, blåfärgade läppar öppnar sig och han tänker säga något. Hon samlar alla sina krafter och skriker åt honom:

- Vad är det egentligen du vill mig?!

Han står tyst, stirrar på henne, andas tungt. Några svettdroppar glänsar på hans panna trots att det är kallt. När han inte svarar upprepar hon med darrande röst:

- Vad vill du mig egentligen? Varför förföljer du mig?

Med bruten stämma svarar han:

- Jag förföljer dig inte...jag måste gå den här vägen varje kväll...jag är tvungen att besöka en läkare som ger mig en injektion mot min astma... jag har så svårt att andas.

Överraskad av hans svar lyssnar hon vidare på hans ord som han uttalar med stor ansträngning:

- Varje dag har jag velat...tacka dig...men inte kunnat. Den där kvällen...det var mycket kallt...så jag hur snäll du var mot det lilla barnet...att du gav honom din vackra schal mot kylan...jag ville att du skulle få veta hur mycket jag uppskattade att du gav bort den. Jag stannade kvar hos den lille till hans anhöriga kom...du är en god människa...jag visste inte hur jag skulle kunna tacka dig...Adjö!

Han gick sin väg med tunga, haltande steg. Hon såg efter honom, men kom sig inte för att säga något. Plötsligt kändes det som om de känt varandra länge. Hastigt virvlade tankarna genom hennes huvud. Den blå schalen...hennes misstänksamhet mot honom...de gamla läroböckerna.. hennes teorier och spekulationer.

Det kändes som om mötet var ett förbud om något nytt och annorlunda, något hemlighetsfullt och hoppingivande. Hon tyckte sig ha lärt mycket av detta korta möte och undrade: Vad händer sedan?

När hon gick vidare kändes det som om hennes steg var i takt med den puckelryggige mannens.

Översättning: Ferhad Shakely och Margareta Nordin-Brage

Hero Goran är dotter till den kände poeten Abdullah Goran. Hon skriver noveller både på kurdiska och arabiska.

Mänskliga rättigheter i Kurdistan

- internationell konferens i Bremen

Den internationella konferensen "Mänskliga rättigheter i Kurdistan" ägde rum den 14 till den 16 april 1989 i Bremen i Västtyskland under beskydd av presidenten för Bremens statsparlament, Dr Dieter Klink. Politiker, vetenskapsmän, författare och journalister från 16 länder deltog i konferensen, som blev till en av de betydelsefullaste manifestationerna för mänskliga rättigheter i Kurdistan i modern tid. Från Sverige deltog flera riksdagsledamöter, bl a Berith Eriksson (vpk) vars hälsningstal till konferensen återges på följande sida. Svensk-Kurdisk Journal återger här, något förkortad, den deklaration för mänskliga rättigheter i Kurdistan som antogs i samband med konferensen. Bland undertecknarna återfinns 42 svenska riksdagsledamöter, ett hundratal parlamentsledamöter från andra europeiska länder och ett stort antal författare, journalister, konstnärer, vetenskapsmän och representanter för olika fackliga, ideella och politiska organisationer.

Det kurdiska folket är ett av de äldsta i Mellersta Östern, med en egen kultur och historia, och en befolkning på närmare 20 miljoner. I sitt uppdelade hemland - i Turkiet, Irak, Iran och Syrien - utsätts detta folk för ett extremt förtryck. Kurdernas kamp för ett liv i frihet och för jämlikhet med andra folk har tills idag blivit brutalt krossad. Under konferensen har detta kunnat visas genom olika slag av dokumentation från Turkiet och Irak.

Turkiet är medlem av Förenta Nationerna och Europarådet. Turkiet har undertecknat FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna och slutdokumenten från Helsingforskonferensen om samarbete och säkerhet i Europa. Trots detta har Turkiet sedan 1925 systematiskt förnekat existensen av det kurdiska folket. Den turkiska regeringen strävar efter att assimilera det kurdiska folket med tvång, att krossa dess nationella identitet och att "turkifiera" kurderna. Denna rasistiska politik fortgår ohämmat.

Kurdiska barn förvägras rätten till undervisning i sitt modersmål. Användandet av det kurdiska språket är förbjudet i lag. Enligt lag är det förbjudet att publicera litteratur eller tidningar på kurdiska, eller att utge eller framföra kurdisk musik. Firandet av kurdiska nationella fester är förbjudet. De turkiska myndigheterna har ersatt alla kurdiska geografiska namn med turkiska. Militära operationer mot befolkade områden, kollektiva bestraffningsaktioner och godtyckliga arresteringar sker ständigt. Folkomflyttningar på grund av "nationella" eller "säkerhets"-

skäl sker i ökande omfattning sedan militärkuppen 1980. Regeringens begränsade åtgärder för att utveckla de kurdiska områdena ekonomiskt kommer inte den kurdiska befolkningen till del; arbetslöshet, fattigdom och emigration är följder av den turkiska politiken.

Den irakiska regeringen har de senaste åren påbörjat ett systematiskt folkmord av den kurdiska befolkningen. Tusentals kurdiska byar har förstörts av den irakiska armén. Från byarna har den kurdiska befolkningen tvångsflyttats till läger, eller massakrerats av armén. Genom sitt användande av kemiska vapen har den irakiska regeringen brutit mot alla internationella lagar. Den 16 mars 1988 dödades i Halabja 5000 män, kvinnor och barn och 10000 skadades allvarligt av Iraks gasbombning. Samma fruktansvärda öde har drabbat åtskilliga andra kurdiska byar. Det är fortfarande okänt vad som hänt med de 8 000 kurder från Barzanområdet som 1983 rapporterades "försvunna". Under april planerar regeringen deportering av 200 000 kurder (denna deportering har nu genomförts, se notis om Qaladize).

Med hänsyn till hotet om utplåning av det kurdiska folket, kräver konferensen "Mänskliga rättigheter i Kurdistan" följande:

- Förenta Nationerna måste omedelbart ta upp frågan om det kurdiska folket till behandling med utgångspunkt från gällande internationella lagar och konventioner...,

- medlemsstaterna i Europarådet, och undertecknarna av Helsingforsavtalet,

liksom Den Europeiska Gemenskapen (till vilken Turkiet sökt medlemskap) måste tvinga den turkiska regeringen att följa de internationella lagarna och respektera de mänskliga rättigheterna,

- de stater som arbetar för en fredlig lösning av konflikterna i Mellersta Östern måste försäkra sig om att den kurdiska frågan kommer upp under nästa mellanösternkonferens...,

- den industrialiserade världen måste avbryta all ekonomisk och militär hjälp till Turkiet, Iran och Irak tills dessa länder respekterar de mänskliga rättigheterna,

- alla människor och organisationer bör protestera mot förtrycket av det kurdiska folket, mot förstörelsen av deras kulturella och historiska arv och av deras nationella identitet, mot deporteringarna av kurder från deras hemland...,

- för att kunna tillförsäkra de kurder som nu lever i exil språkliga, kulturella och mänskliga rättigheter, bör regeringarna i respektive land ge stöd för vidmakthållandet av det kurdiska språket och kulturen, i undervisningen och i massmedia,

- ett organ, oberoende av stater och regeringar, bör etableras för att bevaka det kurdiska folkets situation och dokumentera brotten mot de mänskliga rättigheterna,

- "Bremendecklarationen om mänskliga rättigheter i Kurdistan" bör tillställas FN:s generalsekreterare, Europarådet, Europeiska Gemenskapen, presidenten för Europaparlamentet, alla statsledare och internationella organisationer.

Berith Eriksson:

Världssamvetet sover

Berith Eriksson, riksdagsledamot för VPK, deltog som svensk delegat vid den internationella konferensen om mänskliga rättigheter i Kurdistan, som ägde rum i Bremen den 14 - 16 april i år. Vi återger här hennes hälsning till konferensdeltagarna.

Tack för er inbjudan till denna konferens om de mänskliga rättigheterna för kurderna.

För bara några år sedan visste jag inte mycket om Kurdistan. Den främsta orsaken till detta var, att när jag gick i skolan, så fick jag bara lära mig något om Turkiet, Iran, Irak och Syrien, dvs de länder som idag ockuperar Kurdistan. Sådana brister i våra läroböcker är mycket vanliga i de flesta länders skolor.

Detta är, anser jag, det första problemet när det gäller kurderna - Kurdistan och kurdernas svårigheter är så okända i världen.

I ett litet land som Sverige kan man på relativt kort tid få stor uppmärksamhet kring frågor som slås upp i massmedia. En sådan händelse var mordet på vår statsminister Olof Palme och det faktum att vår säkerhetspolis misstänkte kurder för att ligga bakom mordet. Massmedia använde ord som "kurdspåret" och därmed blev alla kurder utpekade i folks ögon. SÄPO kopplade sina misstankar till den kurdiska organisationen PKK, och för allmänheten blev kurd och PKK samma sak.

Men sedan några månader, efter många skandaler och avslöjanden om oegentligheter inom SÄPO, och även bland enskilda medlemmar inom regeringen, började människor att förstå både att det finns olika kurdiska organisationer och att SÄPO hade haft fel; det var varken kurderna eller PKK som låg bakom mordet. Till stor del berodde denna händelseutveckling på massmedias rapportering. Massmedias roll är mycket betydelsefull när det gäller

nyhetsrapportering, både i en negativ och en positiv riktning.

Det andra problemet när det gäller inställningen till kurderna är därför massmedias rapportering. Kurderna behöver ett välvilligt bemötande från massmedias sida.

Vi vet att Irak, Iran och Turkiet har många vänner, vänner med ekonomiska och politiska intressen i Kurdistan. Av samma skäl har kurderna få vänner bland världens länder.

Vi vet också att inget land i världen kommer att ta sig an kurdernas sak, om inte folkopinionen i det landet blir så stark att den kan tvinga landets regering till detta. I Sverige ser jag positivt på detta arbete, bl a har vi nyligen bildat en kommitté för kurdernas rättigheter med landets mest kända fackföreningsledare som ordförande och med många andra inflytelserika personer i styrelsen. Ett stort arbete ligger nu framför organisationen.

Men jag anser, att det inte räcker med ord, man måste visa i handling vad orden står för. Våra länder, Sverige och Västtyskland, måste för det första själva bli medvetna om hur vi behandlar kurderna, och för det andra, vidta åtgärder för att ändra på missförhållanden, städa upp bland terroristlagar och förföljelse av "våra" kurder. Detta arbete är absolut nödvändigt om vi med trovärdighet skall kunna fördöma regimerna i Turkiet, Iran och Irak.

Det är fullkomligt otroligt att massakern av kurder i Halabja kunde ske

inför världens ögon utan att reaktionen blev starkare. Gasbombningarna tog ju inte slut efter Halabja, de fortsatte och Saddam Hussein sitter fortfarande kvar vid makten. Vad Hussein lärt av Halabja är, att han kan fortsätta med sitt folk mord, utan att någon reagerar. Världssamvetet sover. Detta är en stor och oacceptabel skam.

Diktaturerna "normaliseras"

Pierre Schori i Irak

Den 16 mars 1989 ordnades solidaritetsmöten till stöd för det kurdiska folket på många håll i Sverige. I Stockholm talade utrikesminister Sten Andersson vid ett möte på Sergels torg.

Vid dessa möten fördömdes kraftfullt bl a Iraks brutala repression mot det kurdiska folket. För exakt ett år sedan, den 16 mars 1988, utförde den irakiska regimen den hittills mest omfattande attacken med kemiska stridsmedel mot en oskyddad civilbefolkning. Denna kemiska krigföring har därefter fortsatt, trots internationella protester.

Irak reagerade omedelbart på detta ställningstagande från svensk sida. Irak avbröt inofficiellt sina handelsförbindelser med Sverige.

Förhållandet mellan Sverige och Irak har dock förbättrats. Efter kabinettsekreterare Pierre Schoris besök i Bagdad under våren uppges förbindelserna åter vara "normala"...

Saatchi & Saatchi gör reklam för Turkiet

Den turkiska regeringen har slutit ett kontrakt med en av världens största reklambyråer, Saatchi & Saatchi. Reklambyråns uppgift är att förbättra den turkiska diktaturens anseende hos den internationella opinionen. Kontraktet uppges vara ett av de största som förekommit i reklambranschen.

Massoud Barzani i Paris

Under våren har flera betydande kurdiska ledare besökt länder i Västeuropa och USA i syfte att bedriva skyst diplomati. Bland besökarna märks de kurdiska partiledarna Jalal Talabani, Dr Mahmoud Osman, Sami Mahmoud Abdoulrahman, Dr Gassemlou, och nu senast, Massoud Barzani, ledare för KDP i irakiska Kurdistan.

Vid sitt besök i Paris träffade Barzani bl a franska regeringsledamöter och representanter för olika humanitära organisationer. Han hade även ett sammanträffande med den franska presidentens hustru Danielle Mitterand, som nyligen besökt de kurdiska flyktinglägren i Turkiet. Vid en presskonferens berättade Barzani att syftet med hans resa bl a var att informera om situationen i Kurdistan och att förmå världssamfundet att protestera mot och förhindra den irakiska regimens utrotningspolitik mot kurderna.

Barzani underströk att den internationella opinionen tycks vara snar att fördöma den rumänska regimens förtryck och deportering av den ungerska minoriteten, men tiger när det gäller det likartade och än brutalare förtrycket mot kurderna. De senaste deporteringarna från bl a staden Qaladize och Sengesez berör mer än 200 000 människor och sammanlagt har omkring en miljon kurder fördrivits från sina hem.

Barzani kritiserade också den internationella konferensen om kemiska stridsmedel, som avhölls i Paris januari 1989. De som begår brotten mot internationella och humanitära lagar fick närvara, men inte de oskyldiga offren, framhöll Barzani. Ingen representant för det kurdiska folket fick närvara, däremot Irak, ett land med vilket också de flesta av världens länder fortfarande upprätthåller ekonomiska och politiska relationer.

Vad gäller de kurdiska flyktingarna i Turkiet, ansåg Barzani att dessa borde behandlas som politiska flyktingar. Idag är situationen i de kurdiska flyktinglägren mycket dålig. Enligt uppgift har Turkiet också tillåtit en irakisk

delegation att besöka lägren, vilket inte kan accepteras.

Den enda rimliga lösningen är att de kurdiska flyktingarna ges flyktingstatus och att deras omhändertagande övertas av UNHCR och det internationella röda korset. Turkiet bör också kanalisera den hjälp som erbjudits från andra länder via dessa organisationer.

Barzani berörda under presskonferensen även den kurdiska befrielse rörelsens nuläge och framtida strategi. Fortsatt gerillakrigföring och en utvidgning av operationerna till de urbana områdena, ansåg Barzani vara nödvändigt. På en fråga om han trodde på terrorism som politiskt vapen, svarade Barzani att de kurdiska organisationerna fördömer terrorismen och inte anser den vara ett acceptabelt medel för politisk kamp.

Barzani underströk slutligen att kurderna helst ser en fredlig lösning av de konflikter som nu finns mellan de fyra stater som ockuperar Kurdistan och den kurdiska befolkningen. En lösning av den kurdiska frågan är en förutsättning för stabilitet och säkerhet för alla inblandade parter, framhöll Barzani.

Danielle Mitterand i Kurdistan

President Mitterands fru, Danielle Mitterand, har efter en vädjan från de kurder som under våren flytt från irakiska Kurdistan, besökt flyktinglägren i den kurdiska delen av Turkiet. Fru Mitterand reser ägde rum mellan den 30 maj och den 2 maj 1989.

Under sin korta resa, besökte fru Mitterand tre läger (Diyarbakir, Mus och Mardin), i vilka det idag finns 38000 irakiska kurder som flytt undan den irakiska regimens kemiska krig.

För att bättre förstå dessa flyktingars situation samtalande hon med ett tjugotal flyktingar. En tolk hade särskilt engagerats för dessa samtal från Paris. I likhet med andra av fru Mitterands besök utomlands, sammanträffade hon med flera jurister som arbetar för de mänskliga rättigheterna, samt med personer som drabats av förföljelse på grund av sina åsikter. I Ankara träffade

hon bl a professorn i sociologi, Ismail Besikci, som tillbringat 12 år i turkiskt fängelse på grund av sitt forskningsarbete om kurder, och Serafettin Elci, socialdemokratisk minister i Ecevit's regering, som varit fängslad i tre år som en följd av att han offentligt deklarerat sig vara kurd.

I Diyarbakir träffade hon också författaren och dramatikern Musa Anter, 75 år, som tillbringat åtskilliga år i fängelse efter att ha publicerat sig på kurdiska, samt modern till en kurdisk fånge som nyligen försökt begå självmord som en protest mot den omänskliga behandling och tortyr som de kurdiska fångarna utsätts för.

En viktig symbolhandling var också fru Mitterands sammanträffande med fru Leyla Zana, hustru till Mehdi Zana, tidigare borgmästare i Diyarbakir. Mehdi Zana är dömd till sammanlagt 40 års fängelse för att under sin ämbetsutövning ha talat kurdiska, samt för att under rättegången försökt hålla sitt försvarstal på kurdiska.

Enligt uppgifter i turkisk press, deklarerade fru Mitterand tydligt sina avsikter att under besöket skaffa fram noggranna uppgifter och bevismaterial om de kurdiska flyktingarnas och den kurdiska befolkningens situation i Turkiet. Före sin resa, underströk fru Mitterand i en intervju i fransk TV, att hon stödde kurdernas kamp för att bevara sin kulturella särart.

Fru Mitterands resa till Kurdistan innebär en historisk händelse utan motstycke för det kurdiska folket. Faktum är, att det är första gången under 1900-talet som en så framträdande, utländsk person beträdde kurdisk mark. Kurderna, som länge känt sig utstötta av världens länder, var djupt rörda över den omtanke som kom dem till del från Frankrikes "First Lady".

Deputerade från olika kurdiska provinser och av skilda politiska schatteringar välkomnade - på kurdiska - fru Mitterand på flygplatsen i Ankara. Härigenom bröt man mot en rad officiella och inofficiella förbud från den turkiska statens sida. Det var första gången i den turkiska republikens historia som det kurdiska språket, som är officiellt

förbjudet, användes offentligt vid flygplatsen för att välkomna en utländsk gäst. De kurdiska deputerade medföljde sedan fru Mitterand under hela besöket under skydd av en nog så bräcklig parlamentarisk immunitet.

I de kurdiska provinserna i Turkiet råder sedan 1978 krigslagar och befolkningen utsätts ständigt för repression och trakasserier från de turkiska myndigheternas sida. Trots detta gav den lokala kurdiska befolkningen fru Mitterand ett översvallande mottagande. På Diyarbakirs flygplats överhopades hon av rosor från den stora grupp kvinnor som kommit för att välkomna henne; på liknande sätt möttes hon av sympatyttringar under hela sin resa.

Irak deporterar 200 000 kurder

April 1989 genomförde den irakiska regimen den hittills mest omfattande deporteringen av kurder. 200 000 kurder boende i närheten av den iranska gränsen har tvångsflyttats till interneringsläger. Den irakiska armén omringade bl a den kurdiska staden Qala Diza och tvingade den kurdiska befolkningen att med kort varsel att lämna sina bostäder.

Före ordern om deportering utdelade den irakiska armén flygblad till befolkningen med texten: "Armén kommer att påbörja utplåningen av staden den 25 april. Ni har ingen möjlighet att stanna kvar och vi råder er att samarbeta så att transporterna kan ske på smidigast möjliga sätt. Varje familj kommer att erbjudas plats på en arméjeep eller på annat transportmedel..."

Den irakiska regimen har för avsikt att skapa en särskild "säkerhetszon" längs med landets norra gräns. Svensk-Kurdisk Journal har tidigare rapporterat om dessa deportationer, vars syfte är att på sikt utplåna den kurdiska befolkningen.

De senaste tvångsflyttningarna har väckt protester även i västvärlden. Vi återger här delar av ett upprop författat av Nobelpristagaren Elie Wiesel:

"Alla män och kvinnor som vill försvara rättvisa och anständighet måste omedelbart protestera mot den irakiska regimen tvångsflyttningen av 200 000 kurder till interneringsläger. Åtgärden är djupt inhuman och dess konsekvenser för de drabbade kurderna är oerhört allvarliga. Om vi inte protesterar nu på det kurdiska folkets vägnar, som drabbats av så många förödmjukelser, och så mycken förföljelse, av så många regimer under vår generations tid, är detta en skam för var och en av oss som anser sig tillhöra ett civiliserat samhälle."

Kurder i Sovjet önskar eget land

Kurder i Sovjet har genomfört spontana demonstrationer i Moskva för att ge eftertryck åt sina krav på ett eget territorium.

Idag lever närmare en miljon kurder i Sovjet i områdena Azerbaidjan, Armenien och Georgien. Många hyser oro för att deras språk och kultur skall utplånas och kurdernas företrädare, Mamédov, har i en skrivelse riktat sig till Folkkongressen med krav på större självständighet för kurderna.

Kurdiska läkare besöker flyktinglägren

Den i Sverige bosatte kurdiska läkaren Abdulbaghi Ahmad har med stöd av Svenska Rädda Barnen kunnat genomföra en resa till de kurdiska flyktinglägren i Turkiet. Resan ägde rum under november - december 1988, och Dr Ahmad återger sina intryck från resan i en rapport som utkom under våren 1989. Hans undersökningen gällde särskilt de kurdiska flyktingbarnens situation, och han konstaterar i rapporten bl a följande:

- Undernäring och hög dödlighet är vanligt förekommande bland i synnerhet barnen i flyktinglägren. Det finns stora brister i livsmedelsförsörjningen, bristen på vatten mycket stor och

varken barn eller vuxna hade tillräckligt med kläder som skydd för kylan. Undernäringen bland barnen gör att deras motståndskraft nedsätts och flera allvarliga sjukdomar, såsom malaria, tyfus och andra magsjukdomar förekommer.

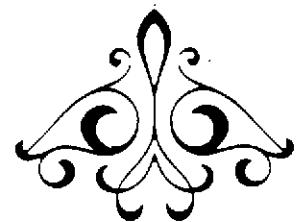
- Lägerinnevärnarnas rörelsefrihet är så begränsad att lägren snarare bör betraktas som fångläger än flyktingläger. Utifrånkommande besökare har i vissa fall arresterats efter kontakter med flyktingarna. Konfrontationer mellan lägerinnevärnarna och polisen har i lett till att två flyktingar dödats.

- Den medicinska vården av flyktingarna var från början förhållandevis adekvat, men eftersom förhållandena i lägren så snabbt försämrats, behövs nu betydligt större insatser.

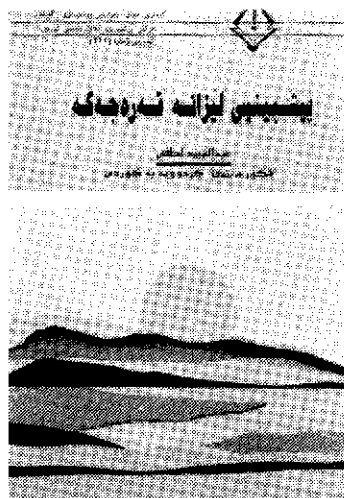
- Den turkiska regeringen befinner sig i ett svårt dilemma p g a flyktinglägren; å ena sidan vill man visa upp en demokratisk och humanitär fasad, å den andra sidan innebär existensen av kurderna i lägren en risk för att kurderna i Turkiet medvetliggörs och kommer i förstärkt konflikt med den turkiska regeringens anti-kurdiska politik. Som bekant förnekar den turkiska regeringen existensen av kurder i Turkiet; att tala kurdiska är ett brott.

- Turkiet har vägrat internationella organisationer, som t ex UNHCR, att medverka i hjälparbetet i flyktinglägren. Den turkiska regeringen har begärt att de hjälpsatser, i form av pengar som erbjudits, skall distribueras direkt av de turkiska myndigheterna till flyktinglägren.

- De kurdiska flyktingarna har inte tillerkänts flyktingstatus av den turkiska regeringen. Detta är nödvändigt för att UNHCR skall kunna medverka i det fortsatta hjälparbetet för flyktingarna.

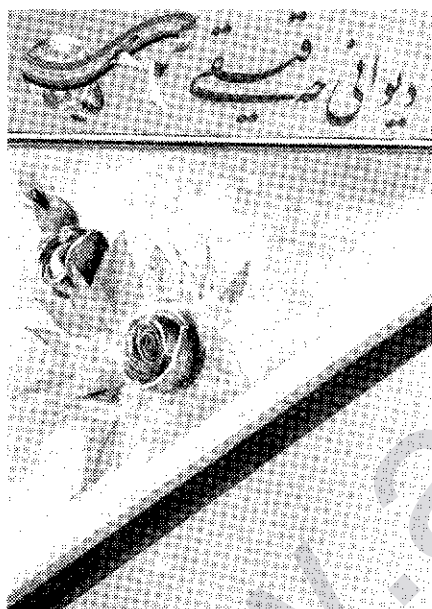
Böcker

Rafiq Sabir
Lawiki Halabja
(Räckviem över Halabja)
Dikter. 1989. 48 s.

Mele Mehmud Dersewi
Mistaxa ciya ji gotinen Pesiya
(Våra förfäders gåvor från bergen)
Kurdiska ordspråk transkriberade av Serbest Zaxoyi. Stockholm 1989. 276 s. Rasheed. M. AB, Bergengatan 12, 2tr, 164 35 Kista.

Abdul Majid Lutfi
Zigenarens profetia.
Roman. Kurdish House for Culture and Publishing. Bagdad 1988. 184 s.

Diwani Haqiqi
(Haqiqis diwan)
Diktsamling. Utgiven av Centret för kurdisk kultur och litteratur i iranska Kurdistan, Wurme. 1988. 278 s.

Humphreys memoarer
Hågkomster av en engelsk spion från en resa i Kurdistan under 1700-talet. Centret för kurdisk kultur och litteratur i iranska Kurdistan, Wurme. 1988. 116 s.

Eva Boholm-Olsson & Pham van Don Tuan.
Barnbok. Översatt till kurdiska av Ferhad Shakely. 1988. Utgiven av Kurdiska Kulturförlaget, Box 16139, 103 23 Sthlm.

Rohat
Cagdas Türk Edebiyalinda Kürtler (Kurder i den moderna turkiska litteraturen). Förord av Martin van Bruinessen. Vejin-förlaget, Box 39122, 100 54 Stockholm.

Den kurdiska frågan i Österrikes parlament
Översättning till kurdiska av Kurdo Ali. Salzburg 1989. 40 s.

KEMAL BURKAY

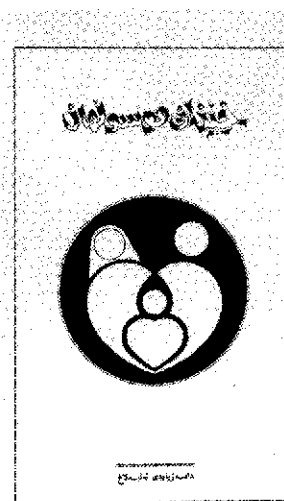
azadi
û
jiyan

Kemal Burkay
Azadi û jyan
(Frihet och liv)
Dikter. Roja nu förlaget, Döbelnsgatan 16 B, 113 27 Sthlm 1988. 256 s.

Tragedin i Halabja - Kurdistans Hiroshima
Utgiven av Informationsbyrån för islamisk-kurdiska armén. September 1988. Ill. 52 s.

Report on the violations of human rights in turkish Kurdistan.
Utgiven av Socialist Party of Turkish Kurdistan (SPTK). Maj 1988.

Xezani Muselman
(Familjen i islam)
Utgiven av Al-balagh-stiftelsen i Iran. 1989. 128 s.

Böcker

M. Emin Bozarslan Masiyen Beji

(Fiskar på torra land)
Barnbok. 1987. 64 s.

Ji Dinan Dintir

(Galnare än de galna)

Barnbok. Utgiven av Förlaget "Deng",
Box 3050, 750 03 Uppsala. Illustrerad
av Cano. 1988. 64 s.

Ali Mir Fetrus

Islamnasi (Kunskap om Islam).

Översättning från persiska av Siamak
Babak. 158 s.

Essays on Kurdology

Översättning från ryska till kurdiska av
Anwar Kader Muhammad. Utgiven av
Kurdiska Kulturföreningen i Sverige,
Box 4027, 164 04 Spånga. 1989, 149
s.

Malmisanij & Mahmud Lewendi Kurdisk journalistik i norra Kurdistan och Turkiet 1908 - 1981.

Utgiven av Jina Nu, Pb 24012, 750
24 Uppsala. 1989. 309 s.

M M van Bruinessen Agha, Scheich und Staat;

Politik und Gesellschaft Kurdistans.
Edition Parabolis, Berliner Institut für
vergleichende Sozialforschung (BIVS)
Berlin 1989. 541 s.

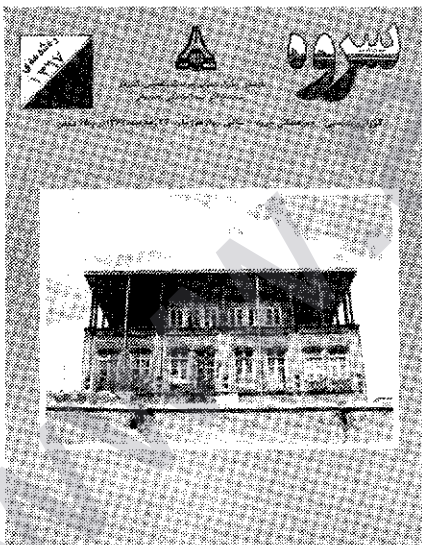
Rebwar

Dang Halbira (Höj din röst)
Dikter. Puya-förlaget 1988. 136 s.

Ibrahim Salman The eternal office.

Translated by Maarten van Hinte,
Amsterdam.

Tidningar

Sirwa (Bris)

Nr 32 1989. Utgiven av Salahuddin,
Centret för kurdisk kultur i Iran.

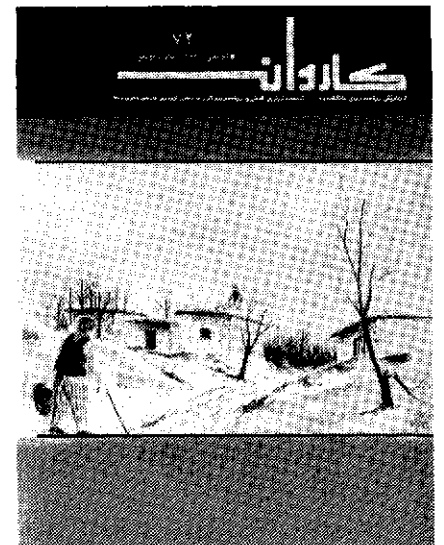
شافو
ژمار 4 1989
گۆنارنکه تاییهته به ئهدهیی درامای بیگانه

کۆمهڵی هونهری کوردی له سوید دهری ددکات

Shano (Teater)

Nr 4 1989. Tidskrift för scenkonst och
teater. Utgiven av Kurdiska konstföre-
ningen, Box 4027, 164 04 Spånga.

Karwan

Utgiven av Sekretariatet för kultur och
ungdom, Arbil, Irak.

Tidningar

Kurdistan-Nytt

Specialnummer om kvinner i Kurdistan. Ett interessant urval av artiklar som behandler den kurdiska kvinnans situation från bl a sociologisk, politisk och økonomisk synvinkel. I en redaktionell kommentar påpekar man svårigheterna med å hitta material skrivet av eller om kurdiska kvinner: "Vi har derfor lagt vekt på å få kurdiske kvinner selv i tale. Dette har ikke vært enkelt, og vi har derfor i stor grad måttet benytte oss av materiale som har vært skrevet for andre fora enn Kurdistan-Nytt. Det største problemet møtte vi imidlertid med å forsøke å få tak i stoff om kvinnlige forfattere, kunstnere, vitenskapskvinner, politiske/nasjonale ledere eller stammeledere osv. Disse kvinnene finnes, og de har eksistert opp igjennom hele Kurdistans historie, men allikevel var det ingen som enten ville eller sa seg i stand til å framskaffe stoff om disse kvinnene og deres arbeid... Dette kan selvfølgelig også være et uttrykk for den status kvinner tillegges, at deres innsats og arbeid ikke verdsettes på samme nivå som mennenes, at de ikke tillegges generell betydning i samfunnet. Men det må også tilføyes at det er lite av kurdernes historie, kultur og litteratur som er utforsket og dokumentert overhode, noe som selvsagt henger sammen med deres nasjonale situasjon..." Utgiven av Solidaritetskomiteén for kurderne, pb 1878, Vikå 0124, Oslo 1, Norge.

Svartvitt

Ungdomstidning utgiven av invandrarungdomar från olika länder. Specialnummer om Kurdistan: "Kurder - ett förbjudet folk".

Svartvitt, Armégatan 32/613, 171 59 Solna.

Rangeen

Utgiven av Kurdish House of Culture and Publishing, Irak.

Roja nu

Nr 24 1989. Utgiven av Svensk-kurdiska arbetarföreningen, Döbelnsgatan 16B, 113 58 Sthlm.

Koçer

Barn- och ungdomstidning. Nr 5, årgång 2, sommaren 1989. Box 2068, 172 02 Sundbyberg.

ماموستای کورد

۷

مه‌له‌وی گۆلی ناخ عه‌ریف عه‌زه تهمی خانی
دیالکتیکی زات و بایهت بوردین
گه‌شتنک به کوردستانی سو‌قیه‌تدا
گه‌شوگره‌یک له‌گه‌لێ تی. نه. سه‌میرنوقادا
خالێ ناو له‌ دنگه‌دا ده‌گوتی

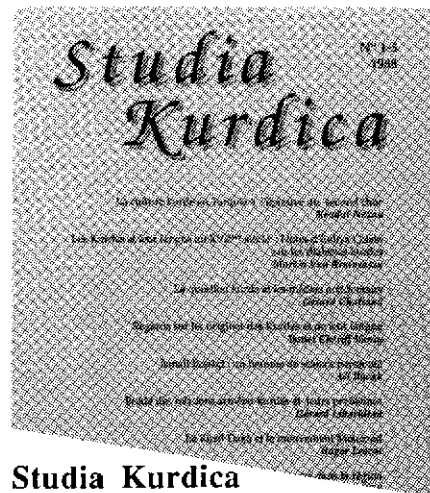
به‌هاری ۱۹۸۹

Mamostay Kurd

Nr 7, våren 1989. Kultur- och debatttidskrift, utkommer med 4 nr/år. Adress: Box 615, 191 26 Sollentuna.

Hawsar

Nr 1 våren 1989. Utgiven av Kurdistan Kultur Senter, Pb 90, Ankertorget, 0133 Oslo 1, Norge.

Studia Kurdica

Nr 1-5, 1988. Fransk utgåva. Utgiven av Kurdiska institutet i Paris. Utkommer på arabiska, persiska, turkiska, engelska och franska. Institute Kurde de Paris, 106, rue La Fayette, 750 10 Paris.

Kurdistan info

Nr 9, 1989. Utgiven av Svensk-Kurdiska Arbetarföreningen (Komkar-Swed), Döbelnsgatan 16 B, 2tr, 113 58 Sthlm.

Tidningar

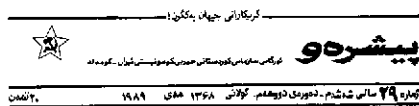
The Kurds
 Rapport nr 23, reviderad upplaga. Utgiven av The Minority Rights Group, 29 Craven Str, London WC2N 5NT, UK.

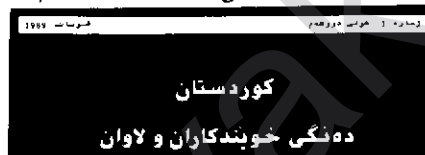
Kurdernas vänner
 Kristet periodiskt informationsbrev om kurder (samma namn som föregående tidning). Nr 2 juni 1989, årg 5. Utgiven av Sædd och Skörd förlag, Box 490 62, 400 64 Göteborg.

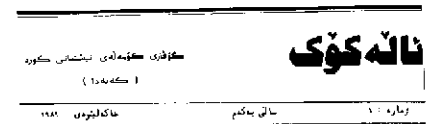
HALABJA
 Antologi med dikter, bildkonst och artiklar om Halabja. Utgiven i London.

Peshraw (Avantgarde)
 Organ för Kurdistans avdelning av iranska kommunistiska parti (Komala). Nr 29, årg 6, maj 1989.

Kurdistan
 Nr 1 årg 2 februari 1989. Kulturtidning utgiven av Kurdistans ungdoms- och studentunion i Europa. UKSYE, BM, Box 4332, London W1N 3XX, England.

Alekok
 Vol 1, Nr 1, mars 1989. Utgiven av The national Association of the Kurdish Community in Canada, PO Box 774, Stn. Q, Toronto, Ontario, Canada.

Kurdernas vänner
 UPPVAKTNING HOS MAJ - LIS LÖÖW:
VÄDJAN OM ATT UPPHÄVA KOMMUN-ARRESTEN
 sid 2

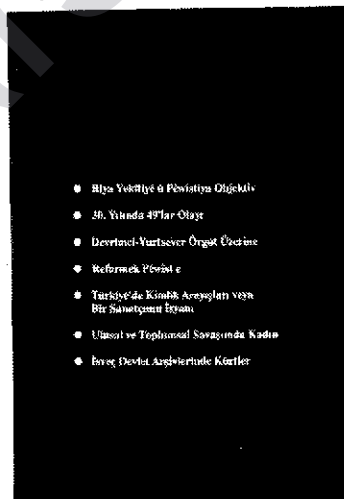
HUNGERSTREJK: Protest mot behandlingen av kurdiska fångar i Västtyskland - Sid 23

KOMMUNARRESTERAD KURD:
 "Jag har suttit i s.k. kommunarrest i nära fem år. Än idag vet jag inte var min skuld består i" - sid 9

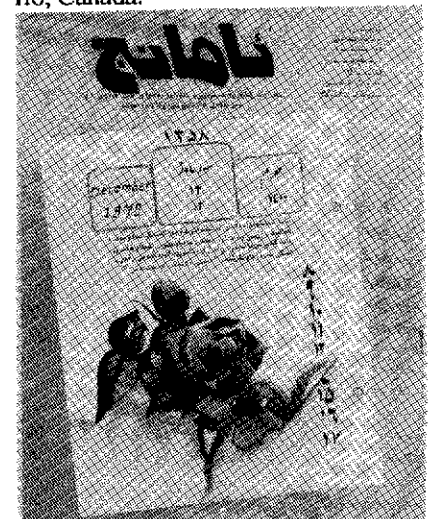
BREV FRÅN DIYARBEKIR: "Vi är fångelsets blommor" - Sid 22

JAN GUILLOU: Sjöpo och Lejonen i Västerås - Sid 4

FASCISTEN SADDAM DEPORTERAR KURDER TILL KONCENTRATIONS-LÄGER I
 - sid 19

Bergeh
 Tidskrift för politik, kultur och forskning. Nr 1 1989. Adress: Box 39122, 100 54 Sthlm.

Amanj
 Nr 25, årg 5, 1989. Utgiven av stiftelsen för islamsk information. P.o.Box 1313/14155, Teheran, Iran.

Tidningar

گه‌ڵگه‌ی ناره‌ی نه‌ی و نه‌ی لاونی سۆسیالیستی کۆمه‌ڵه‌ی مه‌ستان
ژماره‌ 15

Rebazi Lawan

Nr 15 mars 1989. Organ för The Kurdistan Union of Socialist Youth. Utgiven i de befriade områdena i Kurdistan.

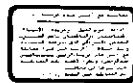
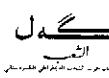
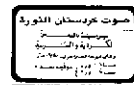

ژێگانی نه‌ی مه‌نگه‌وه‌ی نه‌ی لاونی کوردستان
(ژماره‌ 12 - 11 مه‌نگه‌وه‌ی نه‌ی لاونی 1989 - خه‌ڵه‌ی مه‌نگه‌وه‌ی 1988)

Ala

Nr 12, juni 1989. Utgiven av Kurdistans demokratiska enhetsfront, PSK, Box 399, 751 06 Uppsala.

له‌ لایمه‌گه‌ش نه‌ی
ه‌ڵه‌بژێرێکی نه‌ی
ه‌وه‌ی نه‌ی
ه‌وه‌ی نه‌ی
ه‌وه‌ی نه‌ی
ه‌وه‌ی نه‌ی

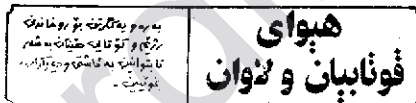
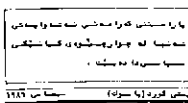

Gel

Nr 34 april-maj 1989, årg 8. Organ för Kurdistans demokratiska folkparti. Korrespondensadress: Box 5042, 131 05 Nacka, Sweden.

هه‌ڵه‌بژێرێکی کوردستانی

Al-Jabha al-Kurdistaniya (Kurdistans front)

Nr 1, maj 1989. Utgiven av Irakiska Kurdistans front.

Sarbakhoyi

Nr 13 april 1989. Organ för Kurdiska socialistiska parti (PASOK).

Hiway Qutabyan u Lawan

Nr 11, våren 1989. Organ för exilavdelningen av Förbundet för Kurdistans demokratiska studenter och ungdomar.

Internationella bokmässan i Genève

Den tredje internationella bok- och pressmässan ägde rum den 26 till den 30 april i Genève. 750 utställare deltog från ett trettiotal länder och antalet besökare var drygt 100 000.

Under mässan utdelades ett antal nyinstiftade litterära och kulturella priser. Ett av dessa är instiftat till minne av den kurdiska författaren Nouredine Zaza, doktor i pedagogik vid universitetet i Lausanne och tidigare grundare av det kurdiska demokratiska partiet i Syrien. Nouredine Zaza var under sitt liv djupt engagerad i den kurdiska frågan och utsattes för olika regimers förföljelse på grund av sina ställningstaganden för kurdernas frihetskamp. Zaza levde sedan 1970-talet i exil i Schweiz. Han avled 1988.

Zaza har skildrat sitt dramatiska och händelserika liv i den självbiografiska boken "Ma vie de kurde", utgiven

1982 (recenserad i Svensk-Kurdisk Journal nr 3/1985).

Nouredine Zaza-priset är tillkommet på initiativ av Kurdiska institutet i Paris och Zazas fru, journalisten Gilberte Favre och är avsett att hedra franskspråkiga journalister som i sitt arbete på olika sätt kunnat öka allmänhetens medvetenhet om den kurdiska frågan.

I år delades priset mellan två journalister, Antoine Bosshart (*Journal de Genève* och *Gazette de Lausanne*) och Bernhard Langlois (*Politis* i Paris). Priset överlämnades av Kendal Nezan, ledare för Kurdiska institutet i Paris med motiveringen: "Förtrycket hämtar sin näring ur tystnaden. Ni har med er journalistiska gärning brutit denna tystnad."

Antoine Bosshard arbetar numera som chefredaktör för tidningen *La Ga-*

zette de Genève. Tidigare var han tidningens korrespondent vid Förenta Nationernas högkvarter i New York. Bosshard är känd för många uppmärksammade reportage från skilda länder och medarbetar även i andra tidningar och media i Frankrike och Schweiz. I sitt tacktal framhöll Bosshard att varje journalist borde vara skyldig att berätta om det kurdiska folkets situation och att bryta den tystnad som nu råder.

Bernhard Langlois är framför allt känd som producent av det mycket uppmärksammade TV-programmet *Résistance* i Antenne 2 mellan 1982 och 1986 (programmet påminner om den svenska televisionens "Dokument utifrån"). Langlois var 1977-1981 chefredaktör för *Le Matin*. Han är sedan 1986 chefredaktör för veckotidningen "Politis".

Tysk monografi om kurder och Kurdistan

En mycket gedigen monografi om kurderna och Kurdistan har utkommit på tyska. Monografin omfattar tre volymer och är på närmare 1000 sidor. Första volymen utkom 1984 och den sista 1988. Utgivare är *Gesellschaft für bedrohte Völker*, en organisation som är verksam i Västtyskland och Österrike och vars uppgift bl a är att ge stöd åt förtryckta minoriteter runt om i världen. Organisationen har även tidigare engagerat sig i den kurdiska frågan genom informations- och solidaritetsarbete. I föreningens tidning, *Pogrom*, har också publice-

rat flera artiklar om kurder och Kurdistan.

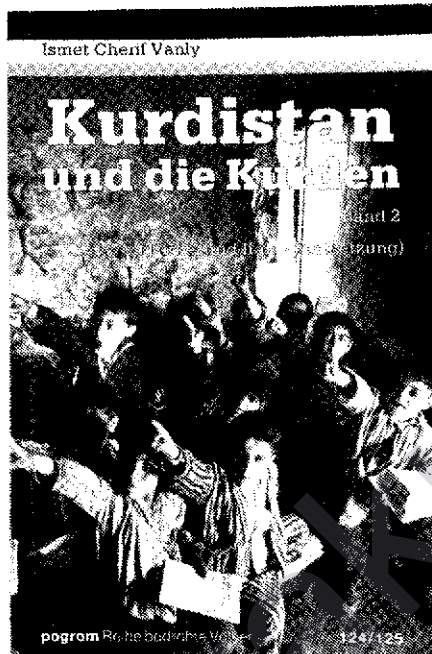
Jr (om den kurdiska republiken). Volymen avslutas med en utförlig biografi.

Andra volymen är i huvudsak skriven av Ismet Sherif Vanly och är en fördjupad studie av den kur-

diska frågan i Turkiet och i Irak, med särskild tyngdpunkt på nuläget. Vanly har tidigare publicerat flera böcker om Kurdistan, bl a ur ett historiskt perspektiv.

Tredje volymen behandlar de kurdiska minoriteterna i andra delar av världen, t ex i Libanon, Jordanien, Egypten, Israel och i Västeuropa. Här återfinns också uppsatser om kurdernas situation i Sovjetunionen och i Syrien. Den dåvarande amerikanska ambassadören i Iran berättar i en artikel om ett möte med Ayatollah Khomeini och låter även publicera ett tidigare hemligt dokument om ockupationen av USA:s ambasad år 1979.

En fjärde volym är under utarbetande och kommer bl a att handla om Gollkriget och det irakiska utrotningskriget mot kurderna. Huvudförfattare är även i denna volym Ismet Sherif Vanly.

I de hittills publicerade volymerna finns hundratals unika bilder,

kartor, konstverk och andra illustrationer som ytterligare förhöjer verkets värde. Monografin bör kunna bli ett standardverk för vetenskapsmän, journalister och andra intresserade när det gäller den kurdiska frågan, både i historia och nutid. Värdefulla fakta finns också att hämta inom skilda områden, såsom freds- och konfliktforskning, befrielseströrelser, tredje världen och u-landsfrågor. Den omfattande biografin ger dessutom ytterligare fördjupningsmöjligheter.

Rohat

Kurdistan und die Kurden, Band 1, utgiven av Gérard Chaliand med bidrag av Kendal, Nazdar, Ghassem-lou, Vanly, Roosevelt. Göttingen & Wien 1984.

Kurdistan und die Kurden, Band 2, Türkei under Irak... Fortsetzung. Göttingen & Wien 1986.

Kurdistan und die Kurden, Band 3, Syrien, Emigration, UdSSR, US Botschaftspapiere. Göttingen & Wien 1988.

Mirella Galletti

Kurderna och massmedia

Det kurdiska folket har inte som andra folk eller minoriteter möjlighet att göra sin röst hörd i massmedia, hävdar den italienska forskaren och journalisten Mirella Galetti i denna artikel. Galetti har besökt Kurdistan åtskilliga gånger sedan mitten av 1970-talet. Senast besökte hon de kurdiska flyktinglägren i turkiska Kurdistan i november förra året. Tyngdpunkten i artikeln ligger också på en beskrivning och analys av situationen i Turkiet, och Galetti visar med flera exempel att den s k demokratiseringen knappast berört den kurdiska minoriteten.

"Alla nationer är komplexa fenomen, som är sammansatta av etniska, geografiska och etiska faktorer. Men även isolerade kan enskilda faktorer spela en mycket viktig roll. När det gäller kurderna, som är spridda över ett vidsträckt område, är de väsentligaste faktorerna deras speciella levnadssätt och framförallt deras språk."¹

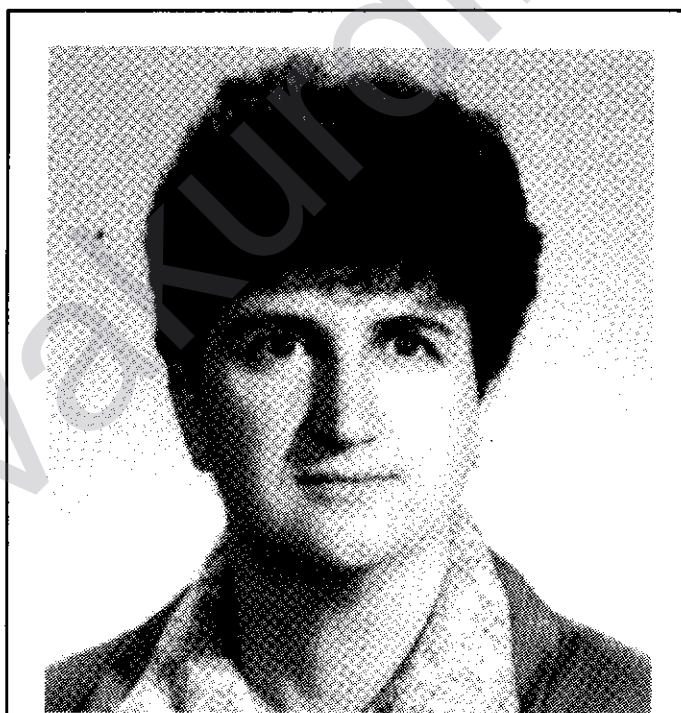
Det kurdiska språket har varit det främsta sammanhållande elementet för att bevara det kurdiska folkets nationella identitet. Att fastställa det kurdiska språkets egenart är inte enbart en lingvistisk fråga för ett fåtal specialister, utan också en politisk faktor av stor vikt. Erkännandet av det kurdiska språket är den faktor som särskiljer kurderna från den etniska grupp som har makten i respektive stat. Därför är också förtrycket av kurderna inriktat på ett undertryckande av det kurdiska språket och kulturen.

I Turkiet och Syrien är det förbjudet att ge ut eller inneha publikationer på kurdiska, liksom att äga grammofoonskivor med kurdisk musik. I Irak har antalet utgivna kurdiska publikationer reducerats under de senaste åren och underkastats en mycket hård censur. I Iran utges mycket få kurdiska publikationer, och i dem avhandlas endast "neutrala" ämnen. I Sovjetunionen har det kurdiska språket och kulturen varit erkända under lång tid.

I denna repressiva omgivning representerar användandet av det kurdiska språket och förekomsten av en stark kulturell rörelse, det kurdiska folkets nationella medvetenhet. De element som vidmakthåller identiteten blir därigenom till en dynamisk faktor i det socio-kulturella sammanhanget i de stater mellan vilka Kurdistan är uppdelat.

Kurderna och massmedia

Kurderna har inte tillgång till massmedia eftersom dessa kontrolleras av makthavarna. Om vi betänker de turkiska, iranska, irakiska och syriska regimernas karaktär, förstår vi varför dessa regimer tiger om fö-

Mirella Galletti föddes den 25 februari 1949 i Ahzola Emilia (Bologna) i Italien. Hon har studerat statskunskap vid universitetet i Bologna. I samband med sitt arbete med sin avhandling om den kurdiska frågan besökte Galetti Irak för första gången 1973. Hon har därefter besökt Kurdistan flera gånger, senast 1988.

Gallettis verk om den kurdiska litteraturen publicerades 1978 och, i arabisk översättning, 1980. Det finns även översatt till kurdiska, utgivet 1987 i Sverige.

1988 gjorde Galletti en resa till Syrien och Turkiet, där hon bl a besökte de kurdiska flyktinglägren. Hon har publicerat flera artiklar om den kurdiska frågan i olika tidskrifter och är numera verksam som frilansjournalist vid sidan om sitt arbete vid universitetet i Bologna.

rekomsten av en kurdisk kultur och om den kamp som kurderna utkämpar inom respektive stats gräns.

Däremot framhåller man ofta den roll som kurderna spelar när de bekämpar grannstaternas regimer. Därför utnyttjas kurderna i olika mediasammanhang i propagandan för både nationella och internationella syften. Den kurdiska frågan används som ett medel för utpressning gentemot "obekväma" grannar och för att bibehålla spänningen i Mellersta Österns oroliga hörn. Vi bör ha detta i åtanke när vi analyserar hur information hanteras i turkiska, iranska, irakiska och syriska media. Här finns nämligen stora likheter.

Manipulerad information

Imam, en tidskrift som utges i den islamiska republiken Iran, har t ex manipulerat information från dr Abdul Rahman Ghassemlou, ledare för Iranska Kurdistans Demokratiska Parti (DPIK). Ett av hans uttalande påstås vara: "Ledaren för det olagliga Kurdiska Demokratiska Partiet har berättat om de brott som begåtts av partiet. Vid ett seminarium, där 2 000 f d antirevolutionärer deltog, hävdade han att partiet arbetat för främmande makt allt sedan 1979 års islamiska revolution och under denna tid erhållit alla former av stöd, inklusive livsmedel från Irak." (*Imam*, nr 46, februari 1986, s 33).

Men tidningen lovordar samtidigt aktioner iscensatta av irakiska kurder: "Den 27 augusti. I en framgångsrik aktion blev två ledande funktionärer ur Ba'ath-partiet dödade i Ankawah av revolutionära irakisk-kurdiska muslimer..." (*Imam*, nr 48, september 1986, s 15). Fakta är, att de kurdiska politiska partierna är sekulariserade i hög grad, även om kurderna själva är muslimer.

"Kurdistsans röst"

Det har sagts att "om det inte finns undervisning i ett språk, utrotas det." Man har även sagt: "En isolerad idé är en död idé." Utan utbyte av idéer och spridning av information är en kultur dömd att försvinna. Av det skälet ignoreras också vanligtvis det kurdiska folkets språk, kultur och historia av de media som kontrolleras av makt-hav-

na. Avsikten är att skärpa Kurdistans geografiska isolering och att politiskt avskärma kurderna nationellt och internationellt.

För att motverka denna utfrysning från media har den kurdiska rörelsen alltid, när så varit möjligt, försökt upprätta radiostationer med lågfrekvens-sändare i de befriade områdena. Dessa "Kurdistsans röst"-stationer har en stor lyssnarskara i den kurdiska befolkningen och är viktiga för informations-spridningen. De olika regimerna försöker på alla sätt att störa dessa utsändningar.

I områden där det finns en stor andel analfabeter, och där media är regeringskontrollerade, har "Kurdistsans röst" en stor betydelse för att bevara kurdiska språket levande i media. Befolkningens mod stärks och man kan sprida nyheter som regeringskontrollerade media ej förmedlar.

Jag minns från min resa, i september 1988, till det irakisk-kurdiska flykting-lägret i Yüsekova i turkiska Kurdistan, att transistorradion hade den mest skyddade och betydelsefulla platsen inne i tälten. Radion utgjorde den enda länken mellan kurderna och omvärlden. När jag frågade peshmergasoldaterna från Badinan vad deras näste steg skulle bli, svarade de alltid: "Vi lyssnar på radion, för att höra vilket budskap Masoud Barzani har till oss".

Kurderna och pressen

I Turkiet är, sedan 1924, turkiska det enda språk som är tillåtet i offentliga sammanhang. Det kurdiska språket får inte läras ut i skolan, det får inte användas på offentliga platser, t ex i domstolar eller kontor, och det är förbjudet att publicera något på kurdiska. Det är t o m förbjudet att på turkiska skriva om kurdernas historia, kultur eller etniska identitet. Ett exempel på detta är den turkiska sociologen Ismail Besikci, som fick tillbringa åtskilliga år i fängelse efter att ha gett ut några böcker om den sociala strukturen i Kurdistan.

Den turkiska tidningen Cumhuriyet rapporterade den 19 februari 1987, att 240 böcker och andra publikationer under de senaste tre åren hade konfiskerats av turkiska domstolar p g a "separatism" och för att de var "en fara

för den nationella sammanhållningen".

Bland de farliga publikationerna fanns bl a kartverken "Map of the World", "Map of Europe" och "The World", utgivna av Penguin; "The National Geographic Atlas of the World" och fickatlasen "Nouveau Petit Larousse illustré". Samtliga ansågs befrämja separatism, eftersom namnen "Kurdistan" och "Armenien" förekom. "The Academic American Encyclopedia" förbjöds därför att den undergräver "nationalkänslan", även om ordern om beslagtagande hävdes.²

Under senare år har den turkiska pressen ägnat stor uppmärksamhet åt den kurdiska frågan. Orsaken är den process mot en gradvis demokratisering av Turkiet som påbörjades under mitten av 1980-talet. En annan orsak är det gerillakrig som förts i turkiska Kurdistan sedan 1984 under PKK:s ledning. Även den kamp som förts av kurdiska fångar för rätten att i fängelset få tala kurdiska, kan ha spelat en roll; fångarna fick denna rätt i februari 1988 efter långvariga hungerstrejker. Idag är det således möjligt att på åtminstone en plats i Turkiet tala kurdiska - i fångelserna.

Det "demokratiska" Turkiet

Under senare tid förekommer artiklar om den kurdiska frågan allt oftare i den turkiska pressen. Det hela startade med en debatt i veckotidningen *Yeni Gundem* (nr 54, 15-21 mars, 1987). I debatten deltog några av ledarna för nationalförsamlingens partier, en generallöjtnant, en överste i gendarmeriet, en hög officer i den turkiska säkerhetstjänsten (MIT) och ordföranden för Kurdiska institutet i Paris, Kendal Nezan - den ende kurdiske representanten. I debatten analyserades i detalj de sociala, ekonomiska och kulturella problemen bland kurderna i Turkiet. Artikeln var en unik händelse i den turkiska pressens historia. För första gången i det moderna Turkiet verkade militärer och politiker vara medvetna om att det finns kurder och en kurdisk fråga i deras land. Fem dagar efter publiceringen, och när numret var slutsålt, beslagtogs tidningen av den statliga säkerhetsdomstolen.³

I Turkiet finns således många begränsningar och förbjudna diskus-

sionsämnen. Den välkände turkiske kolumnisten Aziz Nesin blev den 25 december 1987 ställd inför den statliga säkerhetsdomstolen i Istanbul, åtalad för att ha krävt kulturella rättigheter för kurderna i en intervju publicerad i tidskriften *2.000é Dogru*. Han anklagades för "kräkning av nationalkänslan, rasdiskriminering (sic!) och skymfande av Atatürks minne".

I juli 1988 ställdes Mehmet Ali Birand, välkänd kommentator och journalist på en av Turkiets största dagstidningar, *Milliyet*, inför den statliga säkerhetsdomstolen, åtalad för att ha publicerat en intervju med Abdullah Öcalan, PKK:s ledare. I åtalet beskrevs intervjun som "propaganda som skadade de patriotiska känslorna i Turkiet". De två journalisterna har nu att vänta en fängelsdom på uppemot 15 år.⁴ Intervjun kunde publiceras endast delvis, eftersom säkerhetsdomstolen förhindrade den fortsatta utgivningen av tidningen.

Omskrivningar nödvändiga

Idag utkommer i Turkiet två tidskrifter som i viss utsträckning behandlar den kurdiska frågan. *Medya Günesi* ("Solens omgivning"), en månatlig tidskrift, som hittills utkommit med sju nummer, har anknytning till det politiska partiet *Peseng*. De första numren hade enbart turkisk text, men senare tillkom parallell kurdisk text. Månadsmagasinet *Özgür Gelecek* ("Fri framtid") är knutet till Turkiska Kurdistans Socialistparti (SPTK) och utkommer endast på turkiska.

Båda dessa tidskrifter behandlar den kurdiska frågan. Eftersom de inte kan skriva "Kurdistan" görs omskrivningar som "Öster om Turkiet" eller "Vårt land".

De oppositionella i Turkiet söker ständigt tänja på de gränser för yttrandefriheten som myndigheterna bestämt: "Området för vad myndigheterna de facto tolererar har gradvis utvidgats, men de som står vid frontlinjen glömmar aldrig att lagarna och maktapparaten hela tiden finns och närsomhelst kan träda i funktion".⁵

Detta får mig att minnas en händelse under mitt besök i Istanbul i maj 1977. Jag besökte redaktionen för den kurdiska tidskriften *Rizgari*, vars lokaler bestod av ett enda rum med ett bord

och några stolar. Den unge redaktören förklarade att man inte kunde förvara redaktionellt material i lokalen, eftersom polisen ofta gjorde razzior. Jag fick också veta att jag med nöd och näppe hade undgått att stöta ihop med polisen, som hade lämnat lokalerna endast en halvtimme tidigare.

Förbjuden kultur

Förtrycket drabbar varje form av kurdisk kulturyttring. I ett dekret från den 15 april 1983 heter det bl a: "Offentliggörande, spridande eller innehav av artiklar, foton, affischer, filmer eller kassetter om eller av Yilmaz Güney är på den turkiska statens territorium förbjudet." Redaktören för tidskriften *Yeni Gündem* åtalades av domstolen i Istanbul den 2 februari 1987 för att ha publicerat en artikel om den berömde kurdiska regissören Yilmaz Güney. Turkiska konstnärer och intellektuella bekämpar detta dekret och kräver att Güneys minne skall återupprättas.

Förtrycket når också utanför Turkiets gränser. En av landets mest berömda sångare, Ibrahim Tatlıses, har fått erfara detta. I februari 1987 åtalades han för att vid ett framträdande i Stockholm, på publikens begäran, ha framfört en kurdisk sång. Han ställdes inför den statliga säkerhetsdomstolen, anklagad för att ha "skadat landets anseende och nationella intressen".

Ökande förtryck i Iran och Irak

I Iran publiceras mycket lite material på kurdiska. Det är också mycket sällsynt att den kurdiska frågan behandlas i persiska tidningar eller i persisk litteratur. Mycket av det som publiceras, utges underjordiskt av rädsla för repressalier. I Urmieh (iranska Kurdistan) utges kvartalstidskriften *Sirwe*, med litterärt och kulturellt innehåll. Jag har redan nämnt hur den islamiska pressen skymfar iranska peshmerga.

I Irak, som ännu för några år sedan betraktades som ett centrum för kurdisk kultur och bokutgivning, har antalet publikationer på kurdiska minskat betydligt. Den arabiska pressen ägnar inget utrymme åt den kurdiska frågan, utom när man ger offentlighet åt de upprepade amnestier som Saddam Hussein har lovat kurderna.

I Ba'ath-partiets tidningar letar man

förgäves efter information om det utrotningskrig som Saddam Hussein för mot det kurdiska folket med hjälp av kemiska vapen och bakteriespridning. Arabpressen beskriver däremot utförligt det krig *iranska* Peshmerga för mot den islamitiska regimen.

Syrisk opportunism

I Syrien offentliggörs ibland böcker om kurderna på arabiska, men de finns tillgängliga endast i ett fåtal av landets boklädor. Titlarna är allmänt formulerade och ofta måste man ta del av böckernas innehåll för att konstatera om den kurdiska frågan är behandlad.

I detta sammanhang erinrar jag mig ett besök i en bokhandel i Damaskus i juni 1988. I skyltfönstret fick jag syn på den arabiska översättningen av romanen "Sivane Kurd" (Den kurdiske fåraherden) av Ereb Semo. När jag frågade efter boken fick jag veta att den nyss utkommit och att man därför först skulle ögna igenom den, varefter den skulle finnas till försäljning nästa vecka. Jag bad då en god vän köpa boken och sända den till Italien, men jag fick vänta förgäves, eftersom den syrisk censuren förbjuder all export av publikationer om kurderna. Detta förhållande har jag senare fått bekräftat från flera håll.

När den syrisk presidenten Hafez al-Asad på 1980-talet behövde stöd från kurderna för att stärka sin ställning på hemmafronten, demonstrerade den syrisk regimen dock en större tolerans mot kurderna. Den arabiska pressen iaktar tystnad när det gäller de syrisk kurderna, men ger stort utrymme åt den kamp som förs av de irakiska kurderna, som har sitt politiska högkvarter i Damaskus. Peshmerga benämns dock vanligtvis "styrkor tillhörande den patriotiska irakiska oppositionen i norra Irak".

Diktatur och demokrati

Kurdernas svårigheter att göra sin röst hörd i massmedia är ett exempel på de villkor som minoriteter och etniska grupper lever under i en diktatur. Kurderna är liksom kommunisterna, de arabiska shiamuslimerna och andra oppositionella grupper utestängda från massmedia. Situationen är densamma i Iran, Irak, Syrien och Turkiet, även

om det finns gradskillnader. Den bestämmande faktorn är det auktoritära styrelseskicket i de fyra stater, där kurderna lever.

Man kan i nuläget inte heller skönja någon förändrad attityd i massmedias behandling av den kurdiska frågan. Den "tolerans" som regimerna tid efter annan visar kurdisk press och artiklar om eller av kurder, är att betrakta blott som politisk opportunist. Medierna är strängt kontrollerade av regimerna i respektive land. Det tydligaste tecknet på bristen på debatt och demokrati är den tystnad som råder i media om situationen för de kurder som lever inom det egna landets gränser.

Man måste också vara mycket kritisk mot de regimer som i propagandaslyfte utnyttjar situationen för kurderna i ett angränsande land. Ett exempel är de fruktansvärda scenerna från den irakiska krigsmaktens massaker i Halabja, visade i iransk television som ett led i propagandakriget mot Saddam Hussein.

Det kurdiska folket har tröttnat på att vara en bricka i ett spel. Kurderna, som levt i Kurdistan i fyra tusen år, och som nu dör för sitt land, vill på samma sätt som andra folk i Mellersta Östern ha en plats i medierna.

*Översättning från engelska:
Rolff Hansson.*

1) Vladimir Minorsky: "Les origines des Kurdes", i *Travaux du XXe Congrès International des Orientalistes*. Bryssel 1940, s 145.

2) John Mephram: "Turkey: Reading the Small Print" i *The Middle East Report*, nr 149 (nov - dec 1987) s 19-25.

3) Michael M Gunter: "The Kurdish Problem in Turkey" i *The Middle East Journal*, nr 3, 1988, s 389-406.

Ömer Karasapan: "Democracy and the Kurds" i *Middle East Report* nr 153 (jul-aug 1988), s 45.

Martin van Bruinessen: "Between Guerilla War and Political Murder": *The Workers Party of Kurdistan i Middle East Report* nr 153 (jul-aug 1988), s 40-46, 50.

Mirella Galletti: "I curdi: cause e sviluppo di un fattore d'instabilità nel Vicino e Medio Oriente" i *Il Mulino*, nr 267, 1980, s 130-148.

Bulletin de liaison et d'information, Institut Kurde de Paris, 1987, 1988.

4) "From the Editors" i *Middle East Report* nr 155 (nov-dec 1988), s 2-3.

5) John Mephram, *op cit*, s 24

TURKISK PRESS OM DANIELLE MITTERANDS BESÖK I DE KURDISKA FLYKTINGLÄGREN

Som vi berättat under rubriken "Noterat" i detta nummer av Svensk-Kurdisk Journal, besökte Danielle Mitterand på en resa under våren 1989 bl a de kurdiska flyktinglägren i turkiska Kurdistan. Som ett exempel på det slag av journalistik som förekommer i turkiska tidningar, och som Mirella Galetti beskrivit i sin artikel, återger vi här översättningar av två turkiska ledarkommentarer till Danielle Mitterands besök.

Milyet 5/4 1989

I politiken av Cockun Kirca:

Fru Mitterand

Den franske presidentens fru, Danielle Mitterand, har gjort ett inofficiellt besök i Turkiet. Naturligtvis inofficiellt endast inom de ramar som gäller för en sådan person. Det är i detta sammanhang inte möjligt att göra en åtskillnad mellan henne och den franska nationen. Den franska regeringen borde idag känna sig manad att lämna den turkiska regeringen vissa förklaringar till en hel del av vad denna besökarens företag sig.

Sanningen om institutet

Fru Mitterand är medlem av det kurdiska forskningsinstitutet i Paris. Det vore naivt att tro, att detta institut enbart sysslade med forskning. De personer och grupper som arbetar för autonomi, eller till och med självständighet för vad de kallar "det kurdiska" i olika länder, har i detta institut funnit en plattform. Det har uppgivits att fru Mitterands besök i vårt land enbart skulle gälla Peshmerga-flyktingarna och deras familjer. Vår gästs nyfikenhet kring denna fråga, hade dock kunnat innebära en fara för att de spirande fransk-turkiska relationerna skulle försämrats. Vi kan nu efteråt, till vår stora sorg, konstatera att så också blivit fallet.

POLITIKA'DA

Coşkun Kirca

BAYAN MITTERRAND

FRANSA Cumhurbaşkanı'nin eşi Bayan Mitterand Türkiye'ye resmî olmayan bir ziyaret yapı. Tabii ki, bu ziyaret ziyaretçinin sıfatından dolayı, ancak olağanüstü kadar gayri resmîydi. Bu ziyareti Fransız devletinden soyutlamak mümkün olmazdı. Herhalde, Fransız hükümeti, ziyaretçinin Türkiye'deki bazı davranışları hakkında Türk hükümetine açıklamalarda bulunmak zorunda kalmıştır.

Enstitünün gerçeği

BAYAN Mitterand, Paris'teki Kurt Araştırmaları Enstitüsü'nün üyesidir. Bu kuruluşun faaliyetlerinin sadece bilimsel araştırmadan ibaret olduğuna inanmak, safiilik olur. Çeşitli ülkelerde Kurt olarak tanımlananlara özerklik, hatia bağımsızlık vermesi için uğraşanlar, bu enstitüde toplanmışlardır. Her ne kadar Bayan Mitterand'ın, memleketimize, sırf Irak'tan sığınmış Peşmergeler ile ailelerinin durumunu incelemek için geldiği açıklanmışsa da, bu işlere karşı bilinen merakından ötürü, Türk kamuoyunun duyarlılığı nasıl olsa ziyaretçinin davranışları üzerine çekilecekti. Böyle olunca, çok olumlu gelişmeler göstermeye başlayan Türk-Fransız ilişkilerinin bu ziyareten olumsuz biçimde etkilenmesi, rizikosu ortaya çıkıyordu. Nitekim, çok üzülerek söyleyelim ki, bu riziko gerçekleşmiştir.

Müdahale mi?

BAYAN Mitterand'ın bazı temaslarından basın gazetecilere bakılırsa, kendisi, Türkiye'nin Cumhurbaşkanı'na ten birer takip ettiği, içkiyi reddederek bütünü Türk vatandaşlarını eşit planda Türklük ruhu içinde kaynaştırma siyasetinden hoşnut değildir ve en aşağısında, bazı Türk vatandaşlarına dil ve kültür alanında özel haklar tanınması gerektiği fikrindedir. Bu fikrin muhataplarına ifade ettiği dair basın haberler çıkmıştır. Eğer söz konusu haberler doğruysa, kendisinin bu tutumu, en duyarlı olduğumuz bir konuda işçilerimize karışmaktan başka anlam taşımaz. Türk hükümeti, bu söylemler karşısında hareketsiz kalamaz.

Millî, tekil, bölünmez devlet

TURKIYE, tıpkı Fransa gibi, millî, tekil ve bölünmez bir devlettir. Türkiye Cumhuriyeti, tıpkı Fransa Cumhuriyeti gibi, bütün vatandaşlarına, kendi millî dili, kültürü ve tarihine dayanan laik bir eğitim vermekle görevlidir. Türkiye, hiçbir vatandaşına, baba evinde öğrendiği dili konuşmasından ötürü eşitlik dışı muamele yapmaz. Ama, Türkiye Cumhuriyeti'nin görevi, bütün Türk vatandaşlarına Türkçeyi öğretmek ve millî dili gündelik hayatlarının temel öğesi haline sokmaktır. Türkiye Cumhuriyeti, birtakım ilkel ağızları muhafaza etmek için gayret sarfetmeye elbette gerek görmez. Acaba Fransa, Ok-sitanca, Başkaça, Brötonca gibi yerel ağızlar ve hatia İtalyanca ve Almanca gibi büyük uygarlık dilleri karşısında başka türlü mü hareket etmiştir?

Ya rahip Grégoire?

BAYAN Mitterand'ın kocası, 18 Nisan günü, Fransız İhtilal'i'nin asil simalarından Rahip Henri Grégoire'ın naaşının —Fransa'nın millî kahramanlarının yattığı— Pantheon'a nakline karar verildiğini açıklamıştır. Bu büyük adam, ihtilal meclisinde eğitim konusunu üyesiydi. En büyük eseri, İhtilal meclisine sunduğu "Yerel Ağızları Yok Etmek ve Fransız Dilinin Kullanımını Evrenselleştirmek Zorunluluğu ve Bu Amaçla Kullanılabilecek Yöntemler" hakkındaki meşhur raporu idi. Bu rapor, İhtilal meclisi tarafından onaylanmış ve o zamandan beri Fransız millî eğitiminin temellerinden biri olmuştur. Bir yüzyıl sonra Jules Ferry'nin "tek imla" siyaseti de, işte bu ilkeye dayanmıştır. Evet! Fransız İhtilali, tıpkı Atatürk Devrimi gibi, sadece laik bir toplum yaratıyordu, aynı zamanda tek imla...

Är detta inblandning?

Om vi läser nyhetsrapporterna om vissa av fru Mitterands upplevelser, säger hon sig inte vara särskilt nöjd med den politik som Turkiet har fört sedan grundandet av republiken, en politik som förbjuder rasism, som erbjuder jämlikhet för alla turkiska medborgare och som åtminstone strävar efter att erbjuda vissa av dem särskilda språkliga och kulturella rättigheter. Om dessa pressuppgifter är korrekta, bör dessa uttalande inte ses som något annat än en inblandning i våra inre angelägenheter, på ett område som är särskilt känsligt för oss. Den turkiska regeringen kan inte låta detta passera obemärkt.

En odelbar nation

Turkiet är, liksom Frankrike, en odelbar nationalstat. Det åligger den turkiska republiken, liksom den franska republiken, att ge alla dess medborgare en profan utbildning med utgångspunkt från ett nationellt språk, en nationell kultur och en egen nationell historia. Turkiet vidtar inga olagliga metoder mot medborgare som talar ett annat hemspråk, än turkiska. Den turkiska republikens plikt är att lära alla dess medborgare turkiska och göra detta nationella språk till en del av vardagslivet. Den turkiska republiken ser inte att det skulle finnas några skäl att bevara vissa andra, primitiva språk. Och tro inte att Frankrike har handlat annorlunda mot vissa regionala språk som t ex baskiska, provencalska eller bretagnska eller ens gentemot vissa stora civiliserade språk som italienska och tyska!

Och fader Grégoire?

Fru Mitterands make beslöt den 18 april i år att flytta fader Grégoires, en av hjältarna från franska revolutionen, kista till Pantheon, där den franska nationens hjältar vilar. Denne store man var medlem av revolutionsrådets utbildningsutskott. Hans viktigaste verk var den berömda undersökningen "Om nödvändigheten att utrota de regionala tungomålen och att sprida användandet av det franska språket samt metoderna för att nå detta mål". Denna rapport antogs av revolutionsrådet och är en av

grundpelarna i det franska nationella utbildningsväsendet. Jules Ferrys arbete hundra år senare, som syftade till att åstadkomma en likartad stavning av franska språket, var inspirerat av denna rapport.

Är det verkligen sant? Ja, den franska revolutionen, på samma sätt som Atatürks revolution, skapade inte bara ett sekulariserat samhälle, utan också en odelbar nation.

Finns det någon som har påmint fru Mitterand om dessa fakta? Det känner vi tyvärr inte till. Men kanske kan "utrikesministern" påminna sin make om att även den turkiska republiken följer den franska revolutionens väg - och att vi inte alls är glada över att nu lära oss en helt annan läxa.

Tercüman, 2/5 1989

Ledare av Rafet Tamer:

Fru Mitterand

Om ett ombud för vårt land skulle vilja undersöka det korsikanska problemet (bara som ett exempel), skulle fransmännen omedelbart motsätta sig detta.

Om ett ombud för vårt land skulle vilja undersöka förhållandena för de korsikanska politiska fångarna (bara som ett exempel), skulle detta väcka ett ramaskri.

Men fru Mitterand kan, utan att något händer, göra en resa till de sydöstra delarna av vårt land och lugnt företaga sin inspektion.

Det är knappast hennes förtjänst, snarare vår svaghet...

Det ser i det närmaste ut som om Turkiet var en koloni.

Och vad kunde vara mera "normalt" än att hon företog sin inspektion den första maj? Skulle hon kanske kommit mitt i den smällkalla vintern?

Om fru Mitterand, denna frihetsgudinna, hade varit så gripen av frågan om Peshmergas rättigheter och frihetskrav, skulle hon ha bett sin make: "Låt oss ta emot två eller tretusen Peshmerga i Paris... ge dem husrum.. kläder... jobb" - och hon kunde också ha mobiliserat sin stiftelse för detta ändamål.

Hon ville inte ha "skydd", hon ville inte ha några följeslagare, hon ville

inte ledsagas av officiella representanter från Turkiet.

För att säga sanningen: det handlar inte om mod utan om artighet - men sådant bryr hon sig inte om.

Nåväl, mängder av tjänare kommer att följa henne på femtio meters avstånd...

På samma sätt som de som under välkomsteremonin vid flygplatsen krälade i stoftet framför henne, när hon talade kurdiska.

Det allvarligaste är tystnaden från våra politiska partier...

Låt oss säga att vi kan ursäktas några av dem...deras händer är bundna...de kan inte tala. Men de övriga? Varför tiger våra nationalister?

De tävlar om makten.

De minns inte ens längre Atatürks princip om den "nationella pakten". Hade de varit de enda som kunnat höja sin röst?

Denna inblandning i våra inre angelägenheter har inte väckt något intresse...inga röster har höjts vid universitetet... pressen har inte rört ett finger.

Fackföreningarna får sina medlemmar att ropa "Vi är hungriga" och vill fira första maj. Om armén, olyckligtvis, skulle höja sin röst, skulle vi säkerligen säga: "Varför lägger sig militären i allt?"

Det är fullt naturligt.

Militären kan inte ingripa, inte heller polisen eller utrikesministeriet - men en franska lady kan, naturligtvis, lägga sig i vårt lands inre angelägenheter.

Vad är det vi försöker bevisa?

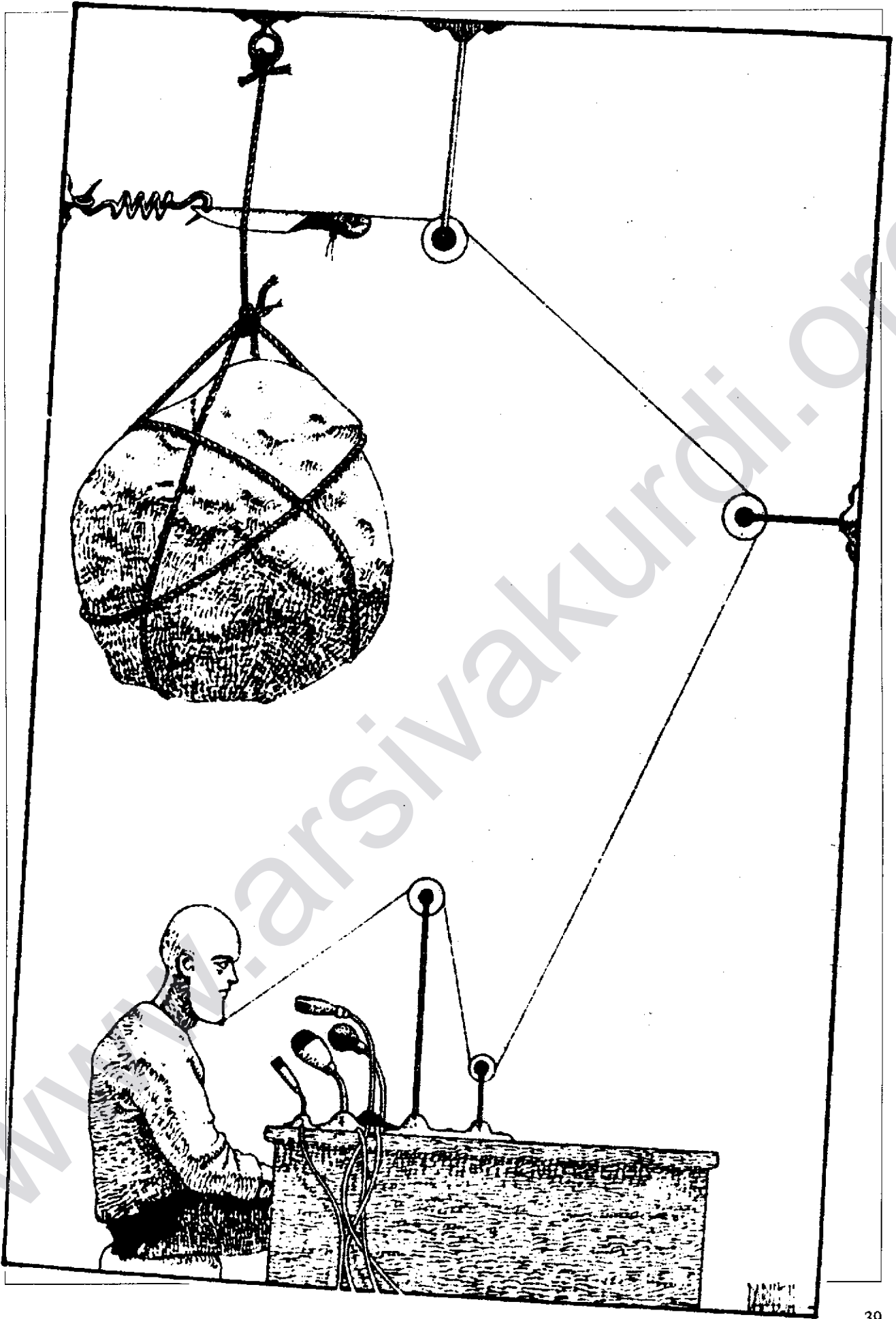
Och för vem?

Ingen fransman skulle acceptera det som vi utsätts för.

Eftersom han i första hand är fransman - och därefter liberal. Eftersom han i första hand är fransman - och därefter konservativ, republikan, rojalist etc.

Det sätt på vilket fru Mitterand kom till vårt land, liksom de egentliga motiven för hennes resa, har upprört 80 % av befolkningen. De som strävar efter makten, fortsätter att tuga med tanke på de återstående 20 %.*

*Anspelar på förhållandet att premiärminister Turgut Ozals parti endast fick 20 % av rösterna vid det senaste kommunalvalet (vår anm).

Bertold Brecht

Tankar om landsflyktens varaktighet

1

Slå ingen spik i väggen,
släng rocken på stolen!
Varför hysa bekymmer för fyra dagar?
Du återvänder i morgon!

Lämna det lilla trädet utan vatten!
Varför plantera ett träd?
Innan det är trappstegshögt
går du glad härifrån.

Drag ner mössan i ansiktet, när folk kommer förbi!
Varför bläddra i en främmande grammatik?
Budskapet, som kallar dig hem,
är skrivet på välbekant språk.

Liksom kalken flagas av bjälklaget
(gör ingenting för att hindra det!)
skall våldets stängsel murkna,
det som vid gränsen uppförts
mot rättfärdigheten.

2

Se där spiken i väggen, den som du slog dit!
När, tror du, skall du återvända?
Vill du veta, vad du tror i ditt innersta?
Dag för dag
arbetar du på befrielsen.
Sittande i din kammare skriver du.
Vill du veta, vad du anser om ditt arbete?
Se det lilla kastanjeträdet i trädgårdshörnet
dit du bar en kanna full med vatten!

Svensk översättning: Johannes Edfelt